د بهـــار خـاوره

د هندوستان د شمال لويه ښېرازه زمکه چې په ختيځ کې يې بنګال په جنوب او لوېديځ کې اړيسه، اتر پردېش او د مدهيا پردېش ايالتونه دي او شمالي څنډې يې د نېپال سره لګي بهار (بي هار تلفظ) نومېږي. ددې مرکزي ښار پټنه نومېږي. بهار يا ويهار په هندي کې معبد ته واي او ددې نوم علت ښاي هغه په سوونو بودهاي عبادت خاني وې چې د ګيا په سيمه کې د مهاتما ګوتما بودها له مړينې وروسته جوړې شوې. په بهار کې ګيا (اوس ورته بوده ګياوايي) د پټنې نه ۹۲ کلوميټر شمال ختيځ کې هغه ځای دی چې مهاتما بودها پکې د بړ د بوټي ونې لاندې عبادت [illegible] چارچاپېر په لويه ساحه کې

ل په زرګونو د بودها
ـه چې بودهاي منونکي
ـا د هغې ونې د يوې
ايرينو د اصل ونې نه
وا د ګوتما منونکي به
ساکهي (اپريل، مې) په
ی په څوارلسمه شپه به
ورځې ته د نروانه نوم
ـوه کاله پخوا داسيمه
ې پکې د هند د موريه
دوی نامتو باچاهان
ا باچا د افغانستان په
لري. اشوکا د بودهاي
س ستوپې جوړې کړې
ـکې شوې. دده يو ډبر
ندهار ومونډل شو چې
ښې دي. په بهار کې د
نتون و چې څو پېړۍ د

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دولسمې او دیارلسمې میلادي پېړیو کې د ترکانو د حملو سره دا سیمه په زوال شوه او نالنده پوهنتون ورک شو. په څوارلسمې او پینځلسمې پېړیو کې بهار د افغانانو لاس ته ولوېدو او د خلجیانو (غلجیانو) او لودي واکمنو وساتلو. بیا شاه خوا سل کاله د شېر شاه سوري او دده د زامنو سره و تر څو مغل پرې بر لاسي شول. دوه سوه کاله وروسته کله چې دا د مغلو نه د انگرېزانو ونیولو نو هغه پخواني عبادت ځایونه او مقبرې په کنډوالو اوختې وې. په نولسمې پېړۍ کې یو انگرېز لرغون پوه جارج کننگهم د اشوکا باچا له خوا جوړه لرغونې ستوپا بیا وموندله او ورو ورو ددې سیمې د لرغونې تاریخ ماتې کړۍ یو ځای کړی شوې.

د هند د وېش نه وروسته د بهار جنوبي برخه ترې بېله کړی شوه او د جهاړ کهنډ په نوم یې بل ایالت جوړ کړو. دلته اوس وویشت میلیونه خلک ژوند کوي. ددې شنې زمکې په ډېرو سیندونو خړوبېږي، چې گنگا، سون باگ متي او کوسي نومېږي. ددې ځای غرونه راج گیر نومېږي. د بودها منونکو لپاره د

څلورو سپېڅلو ځایونو کې یو بوده گیا هم دې چې د دوی لپاره ورتلل یې فرض دي. دغسې په اتلسمې پېړۍ کې د سیکانو لسم مذهبي مشر گورو گوبند په پټنې کې زېږېدلی و نو اوس د سیکانو لپاره هم دا ځای د مذهبي اهمیت وړ دی. دلته د بېلا بېلو مسلمان واکمنو پر وخت د اسلام خپرولو کار دیني علماو کړی دی او د تصوف دځینو مهمو لړیو زیارتونه پکې شته دی. یو وخت دلته د اسلامي زدکړو لپاره به د هند او نورو هېوادونو نه خلک ورتلل او د علمي کتابونو د لیکلو اولوست لپاره یې شهرت لاره.

بهار څو سوه کاله د هند په لویه وچه کې د یو مهم مذهبي اوکلتوري مرکز په توگه پېژندل کېده، خو د هند د نورو سیمو په پرتله په اقتصادي توگه وروسته پاته دی. حکومت اوس هڅه کوي چې دا د یو کلتوري مرکز په توگه نړۍ ته وروپېژني او اوس هر کال بوده گیا ته په زرگونو بودهاي د زیارت لپاره ورځي. د هندوستان د پښتنو په اړه د بهار په سفر کې مې ډېر خلک او ځایونه ولیدل، خو دلته د علمي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځېړنو لپاره ډېر څه اوس هم نه دي سپړل شوي.

ددې کتاب لپاره مې د شېر شاه سوري په اړه ليکلي څوکتابونه او بې شمېره نوراسناد ولوستل او داسې راته ځرګنده شوه چې په شپاړسمې پېړۍ کې د مغلو په امر چې څه وليکل شول ، هم هغه تر اوسه د يو کتاب نه بل ته کډه کوي. مغلو شېر شاه ته د غاصب په سترګه کتل چې د بابر زوی همايون يې ايران ته په تېښته مجبور کړی و. د همايون د زوی اکبر په دور کې څو تاريخونه وليکل شول په هغې کې دده په ضد د تعصب نه کار اخستل شوی دی او کالکارنجن قانون ګو چې دوه واړې يې په شېر شاه ځېړنې وکړې، دې وينا ته مجبوره شو چې ابو الفضل د پښتنو نه کرکه کوله.

له نېکه مرغه د پېښور پوهنتون د تاريخ استاد ډاکټر حسين خان په ۱۹۸۷ م کې د خپل تقاعد نه وړاندې د شېر شاه د ژوند او د هغه د پېنځه کلنې دورې په اړه ځېړنې په کتابي شکل چاپ کړې او د هغه وخت له ډېروپېښنو يې پرده ليرې کړه. دده د ځېړنو اساس هغه اسناد او قلمي نسخې وې چې د بېلا

بېلوکتاب خانو کې يې وموندل. د ۲۰۰۲ م چاپ د بشير احمد خان متې کتاب د شېر شاه د وخت سياسي حالات تحليل کړي دي، چې د ځېړنو لپاره يې راسره مرسته وکړه. په سيمه کې د بهار د پښتنو په اړه هلته راته هر چا ډېر په جوش معلومات راکول او ما د پاره د افسانو نه حقايق بېلول ګران کار و، په تېره بيا هغو ټولو کلو باندو ته ورتګ چې د پټنې نه هم د سوونو کلوميټرو په فاصله کې و، خو خپل زيار مې ايستلی چې د ليکلي او شفاهي تاريخ تر منځ توله برابره وي. دا کتاب د هغو لوستونکيو لپاره دی، چې د تاريخ مضمون ورته بې خونده ښکاري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سوریانو سفر

د اریایانو په وېدي سندرو کې د دریو سیندونو نومونه (کرومو، گوماتي او یویواتي) دي چې په شلمې پېړۍ کې لرغون پوهانو د کورمې، گومل (گوملـه) او د ژوب د سیندونو په توگه وپېژندل. د گومل سیند د غزني له لوړوچینو راوځي او په دوو لارو د سلیمان د غرونو ختیځ ته را بهېږي. دا سیند د وزیرو د سیمې نه په تېرېدو د ډېره اسمعیل خان جنوب لوري ته د لوني او کلاچي سره سره په اباسین کې ورگډ شي. د کورمې سیند د سپین غر جنوب نه راوځي او د بنو په شمال کې له عیساخېلو سره په اباسین کې یو ځای کېږي. د ژوب سیند پخپله د سلېمان د غرونو نه راوځي او کجورۍ سره د گومل

سیند سره یو ځای شي. په ویدي سندرو کې ددې درې واړو سیندونو ذکر ښیي، چې اریایان په دې سیمه کې مېشت واو کیدای شي چې ځینې ډلې یې وروسته له دې ځایونو پنجاب ته تللې وي.

له لرغونو زمانو راهیسې شپانو او کوچیانو به تل په داسې لارو تگ کاوه، چې د سیند نه به ډېر لرې نه و. د سیند اوبه د ژوند د ژغورلو هغه وسیله وه چې انسان یې تراوسه خپل تابع ساتلی دی. که دغه کوچیان د گومل له سیند سره سره له غزني روان شول نو وروستی پړاو به یې له ډېره اسمعیل خان سره نږدې اباسین و. د گومل شمال لوري ته وزیر او جنوب ته یې د ژوب سیمه ده. هاخوا د کندهار نه ورتلونکیو ته به د ژوب د لارې اباسین ته لاره لنډه وه.

د گومل وادي درې زره کاله پخوا ښې شنې درې لرلې او په وزیرستان کې د یوې غونډۍ د پاخه د یو یوناني کلا اثار هم موندل شوي و. ښایي باختر یوناني دور کې دلته یا پوځ ساتل کیدو او یا به پوره ښار اباد و. د تگ او راتگ دا پخوانۍ لارې تر لسمې پېړۍ د تجارتي قافلو او پوځي لښکرو دواړو له خوا

(c) ketabton.com: The Digital Library

کارېدې. غوري او غزنوي لښکرې هم له دې لارو هند ته ورتللې، تر دې چې په اتلسمې میلادي پېړۍ کې احمد شاه ابدالي هم پنجاب ته د لنډ ورتلو لپاره زیات وخت په همدې لاره تللی راغلی و.

په اوومې میلادي پېړۍ کې شنسب بن حریق د غور د قبایلو مشر او له پل قام سره یو ځای یې د اسلام دین منلی و. دده اولادونه افاغنه شنسب په نوم یادېږي چې پکې لودي او سور ټبر شامل و. د شنسب په شپږم کول کې ملک محمد سور د لسمې میلادي پېړۍ په پای کې د غور لومړی امیر شو. د غوردغرونو نه وراخوا په غزني کې هغه وخت ترکانو د خپل سلطنت بنسټ ایښی و، خو غوریانو ورته سرټیټ نه کړو تر دې چې سلطان محمود په غور حمله وکړه او امیر محمد سور یې له څو ملګرو سره ونیولو، غزني ته یې یوړو او هلته یې د "نې" په کلا کې بند کړل. وروسته دده پخپلې ګوتمۍ کې پټ زهر وخوړل او په بند کې مړ شو. دده ملګري شیخ اسعد سوري چې له محمد سوري سره یې نیولی و، د هغه په مړینې یوه مرثیه ولیکله چې په پټه خزانه کې راغلې او څو

بېته یې داسې دي.

نه له غرجه بیا راځي کاروان د مشکو
نه را درومي غور ته بیا جوپې د شار.
دا په څه چې محمد ولاړ له نړیه..
په ویرنه یې سو غور ټول سوګوار

د امیرمحمد سور نه وروسته علاوالدین او ورپسې غیاث الدین د غور باچاهان شول. که څه هم په لسمې پېړۍ کې محمود غزنوي اتلس واری د پنجاب او د هند په خاوره پوځ وړی او په هند او ملتان کې یې خپل والیان ټاکلي ول، خو په هند کې د یو اسلامي حکومت پلاز مېنه په لومړي ځل دغور واکمن جوړه کړه. معیز الدین محمد بن سام په دولسمې میلادي پېړۍ کې د شهاب الدین محمد غوري په نوم په ډیلي کې د مسلمانانو د لومړي سلطنت اساس کېښود. په ۱۲۰۲ میلادي کال کې دی د جهلم سره نږدې پخپله خېمه کې د سیمې د کهوکرانو له خوا ووژل شو او دده مړی یې د ګومل د لارې غور ته یوړو.

د پینځلسمې پېړۍ له پېل سره د مالوې والي دلاور خان چې د غورنه ورغلی و، د ډیلي د ترک باچا نه بېل

(c) ketabton.com: The Digital Library

او خپلواکه حکومت یې جوړ کړو. دده زوی هوشنګ شاه یو نوی ښار د "مانډو" په نوم اباد کړو او دلته یې ډېرې ودانۍ جوړې کړې، چې ځینې یې تر اوسه پاتې دي.

له څوارلسمې پېړۍ راهیسې د غور او د غزنې نه هند ته د تجارتي قافلولاره هم په ګومل وه. په پینځلسمې پېړۍ کې د سلېمان له غرونو لودیانو په پنجاب او مرکزي هند کې خپل پوځي چاونۍ جوړې کړې وې. ددې پېړۍ تر وروستۍ لسیزې بهلول لودي په ډیلي کې د دېرش کاله په کامیابۍ حکومت وکړو. د سلیمان د غرونو هغه څنډه چې د ګومل سیند غاړې ته غزېدلې دي، د زغرې په نوم یادېږي. دا سیمه ملتان سره د نږدې والي له امله په سرایکي ژبه کې "روهړي" بلل کېږي. د پنجاب نه راغلي مسافر د ډیلي د باچا بهلول لودي د حکومت خبرونه په زغرې کې د قام مشر ابراهیم خان ته هم راوړل. ډېرو خلکو هلته د پوځي ژوند له لارې خپلو کورنیو ته نفقه رالېږله، نور د ښېرازو زمکو خاوندان شول او په قام کې د سیالۍ شول.

په ۱۴۸۲ م کې د زغرې ابراهیم خان هم فکر کوي چې د متهو زور خو لړي، نو د ورتګ فیصله کوي او له خپل زوی سره، چې حسن خان نومېږي د پنجاب د نارنال نومې سیمې ته ورځي. هلته د مهابت خان سوري چې د یو بل سوري سردار داود شاهو خپل خپلوانو نه و، په کور کې څو ورځې تېروي. دده نه د سیمې د نورو پښتنو په اړه معلومات اخلي او په حصار فېروزه کې یو بل افغان جمال خان سارنګ خاني ته د ملازمت لپاره ورځي. جمال خان دده صلاحیتونو ته په کتلو ورله په نارنال کې څوکلي د پرګنې په توګه او د څلوېښتو سپرود ساتلو دنده ورسپاري. د بهلول د حکومت پر وخت افغانانو لپاره د پوځي خدمتونو نه پرته په نورو کارونو بندیز و.

ابراهیم خان په لږه موده کې د پوځیانو د روزلو او د سپرو ډلو په تنظیم کې نوم وګټلو او حصار فېروزه ته یې کډه وکړه. حصار فېروزه هغه وخت د پنجاب یوه غښتلې پوځي چاونۍ وه او هلته ابراهیم خان ته د پوځي قطعې د جوړولو کار وسپارل شو. حسن هم پوځي خدماتو ته ملا وتړله او د بهلول لودي یو

(c) ketabton.com: The Digital Library

راجپوت سردار راې مل د ده مسلکي مشر و.

زیاتو تاریخونو دا اندازه لګولې ده، چې په ۱۴۸۲ م کې په حصار فېروزه کې د حسن د مشرې مېرمنې زوی وزېږېده. ده ته نیکه د فرید خان نوم غوره کړ. وروسته دې ماشوم د شېر شاه په نوم په هند حکومت وکړ. میا حسن په خپل استعداد د بهلول لودهي نږدې امیرانو په نظر کې راغې. په دوی کې یو تن عمر خان سرواني کاکبر نومېده، چې بهلول ورته د خان اعظم خطاب ورکړی و او د لاهور د ټولو قطعو مشر و. حسن یو څه موده له ده سره او بیا له جمال خان سارنګ خاني سره کار کاوو. فرید د وړوکي عمر نه په پوځي چاوڼیو کې هر ډول خلک لیدلي او دده ذهن به ورباندې اغېز من شوی وي.

بهلول لودی پخپل ژوند کې د خپلې دوېمې مېرمنې زوی نظام خان د راتلونکي باچا په توګه وټاکلو. په ۱۴۸۹ م کې د بهلول د مړینې نه وروسته د هغه مشر زوی سلطان مبارک شاه ددې فیصلې نه سرغړونه وکړه او د باربک شاه په نوم یې په جون پورکې ځان باچا اعلان کړو. د بهلول یو ورورعالم خان هم پر تخت دعوا لرله او په کړه مانک پور کې د

سلطان علاوالدین په نوم یې ځان د هند د باچاهانو په توګه اعلان کړو. نظام خان د سکندر لودي په نوم د ډیلي پر تخت کښېناستو، نو ورور یې پخلا کړو خو وروسته یې ترې د جون پور سیمه واخیسته او جمال خان سارنګ خاني (لودي) ته یې په دې شرط وسپارله، چې دده لپاره به پکې دولس زره تربیه شوی پوځ ساتي.

جمال خان هغه وخت د حسن خان له کاره ډېر راضي نو جون پور ته د ورتللو وړاندې یې هغه ته په نارنال کې لوی منصب ورکړو. په نارنال کې د ابراهیم خان د مړینې وروسته د هغه پوځي قطعه هم حسن خان ته وسپارل شوه.

په ۱۵۰۷ م کې سلطان سکندر لودي د ګوالیار سره نږدې د اوانت ګړه د کلا نیولو لپاره پخپله د پوځ مشري وکړه. ددې کلا په حصارونو د دفاع لپاره راجپوت جنرال دا سیستم جوړ کړی و، چې لودي پوځ که په هر یو حصار د ورختلو لپاره چپاو وکړ، نو هلته ولاړ یو کس به صرنا (ناقوس) وغږاوه او د نورو حصارونو نه به ورته کومک راورسېدو.

کله چې سکندر لودي خبر شو نو خپل سپه سالار ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې ووېل زمونږ په پوځ کې به داسې کوم کس وي چې د غشي په وېشتلو صرنا غږونکي ددې کارمخه ونيسي؟. د داسې کس لټون وشو او سلطان سکندر ته ووېل شول، چې د ابراهيم سور زوی ميا حسن يو تکړه غشي ويشتونکی و. د باچا په امر حسن د حصار د پاڅه ولاړ صرنا غږوونکي وځارلو او د لوديانو د حملې پر وخت يې په يو غشي هغه په سينه وويشتو. د اوانت ګړه کلا د حسن په پوځي مهارت د سلطان لاس ته ورغله او ددې د انعام په توګه يې ورته د بهار د سهسرام او د ټانډه د پرګنو انتظام وروسپارلو. له دې سره ورته د پينځو سووسپرو منصب هم ورکړی شو.

حسن ددی پرګنوچارې دومره په ښه ډول سر ته رسولې، چې دلته د اسونو د روزنې او د اسلحې د جوړولو کار هم پيل شو. هغه د سيمې له راجپوت خلکوسره ملګرتيا جوړه کړه. د جګدېش پور او د اجېن مشرانو د حسن خان په مرسته د خپلو حريفانو نه خپلې بايللې زمکې او کلي بېرته تر لاسه کړل.

د حسن خان څلور مېرمنې وې، چې يوائې د فريد او نظام خان مور پکې پښتنه وه. د ځينو تاريخونو له

مخې د سليمان او احمد مور ورته ګرانه وه او داسې ښکاري، چې د حسن د مېرمنو تر منځ د بنو سيالي او کينه د دښمنۍ تر حده ورسېده. فريد خان د خپلې مور تر اغېز لاندې او يا ښايي په کور کې د ناندريو د لاسه د سهسرام نه جون پور کې جمال خان سارنګ خاني ته ولاړو. دکور نه دده تګ د حسن په صلاح او مشوره نه و شوی او حسن خان چې خبر شو نو د معذرت يو ليک يې جمال خان ته واستاوه او د هغه نه يې خواست وکړ، چې فريد خان دې بېرته کور ته ورواستوي، خو په ليک کې يې دا هم ووېل چې که فريد بېرته کور ته ورتلل نه غواړي، نو په جون پور کې دې دينې زده کړې وکړي او جمال خان دې فريد د خپلو وزرو لاندې ونيسي.

ماخذونه

۱. د وزیرستان د پولې سره د لرغونو توکو په لټه یو سفر. سر اوربېل شټاین. ۱۹۲۷ م مضمون. جغرافیایي ژورنال ۱۹۲۸ م داپرېل ګڼه شاهي جغرافیې د ټولنې مجله. لندن چاپ.

۲. پټه خزانه. محمد هوتک بن داود. د پوهنې وزارت. دوهم چاپ. ۱۳۳۹ ه،ش. کندهار. ۳۸ مخ

۳. لودي پښتانه. عبدالشکور رشاد. د پښتو ټولنې د تاریخ او ادبیاتو څانګه. ۱۳۳۲ ه.ش. ۱۱۴ مخ

۴. شېر شاه سوري. داکټر حسبن خان. فېروز سنز لاهور ۱۹۸۷م ۴۰، ۴۵ ، ۵۴، ۵۵، ۵۲ مخونه

۵. شېر شاه سوري، یو نوی تحلیل. بشیر احمد خان متېه. اکسفرډ پوهنتون خپرونې. ۲۰۰۲ م. مهران چاپ کراچی. ۳۸ مخ

د فرید نه شېر خان

په ډیلي کې پرانه کلا د سېلانیانو لپاره په زړه پورې ځای ګڼل کېږي. دا د مغل باچا همایون له خوا جوړه شوه، وروسته شېر شاه پکې ترمیم وکړاو یو جومات او یوه ګول ودانۍ، چې شېر منډل نومېږي، یې پکې ورزیات کړل. ددې د شمالي لویې دروازې د پاڅه په مرمرو کې یو سړی ښودل شوی دی، چې له زمري سره جنګ کوي اودا د هغې پېښې لمانځنه ده، چې فرید خان ته د زمري په وژلو د شېرخان لقب ورکړی شو. په دې اوس هم اختلاف شته، چې دا خطاب به هغه ته چا ورکړی وي؟. په بنګال او بهار کې زمري نه وي، هغه د پړانګ او د شرمښ وطن دی. او دا ضرور هم نه ده، چې د یو زمري وژنه دچا لقب شي. د مغلو په تاریخ کې د شېر خان لقب ډېرو نورو پښتنو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته د دوی په مېړانه ورکول کېده. داسې ښکاري چې د فرید خان زړه ورتوب او خطر ته ځان ورکولو په صفت ورته دا نوم ورکړی شوی وي. په راتلونکي ژوند کې ددې نورې بېلګې موندل کېږي، خو فرید یواځې د تورې او د جنګ مېړنی نه و. ده د خپلې ځوانۍ وختونه په جون پور کې په زده کړو تېر کړل.

جون پور د اتر پردېش د ایالت د بنارس نومي ښار په شمال لوېدیځ کې د ګومتي سیند په دواړو غاړو آباد دی. دا په لومړي ځل د ترک واکمن فېروز شاه تغلق پر وخت په ۱۳۸۸ م کې د مسلمانانو لاس ته ولوېده. د تیمور د حملې پر وخت (۱۳۹۸ م) کې د ترکانو حکومت دومره کمزوری شو، چې د جون پور والي ملک سرور له خپل فرزندي زوی سره یو ځای د خپلواکه سلطنت اعلان وکړ، چې په تاریخ کې د شرقي سلطنت په نوم یادېږي. دا سلطنت په شمالي هند کې یو لوی پوځي ځواک لاره او څو واري د ډیلي واکمن ته ګواښېدلی و. دلته د هندوانو او مسلمانانو تر منځ ډېرې ښې اړیکې وساتل شوې، ځکه ملک سرور پخپله د هندو نه مسلمان شوی و.

په ۱۴۸۰ کې د ډیلي سلطان سکندر لودهي په جون پور حمله وکړه او دا یې تر لاسه کړو. د شرقي سلطنت واکمنو تر ډېرو کلونو څو واري هڅه وکړه، چې دا سیمه بیرته د پښتنو نه واخلي خو په اخره کې ناکامه شول. که څه هم د شرقي دورې ځینې اثار اوس هم پاته دي، چې پکې جامع جومات او د لال دروازې جومات شامل دي. د لودهیانو په حکومت کې جون پور له پوځي فعالیتونو سره سره د اسلامي کلچر او د تصوف یو مرکز هم و.

فرید چې په سهسرام کې د خپل کور نه جون پورته ولاړو، نو هلته یې په یوه مدرسه کې دیني زده کړې پیل کړې. ده عربي صرف و نحو (ګرامر)، چې د قاضي شهاب الدین تبصرې ورسره لیکلې وې ولوستل، خو د هغه لپاره په زړه پورې د تاریخ او د فلسفې دکتابونو مطالعه وه. د فرید په ژوند کې دا دوره د تصوف، او د زده کړې یو داسې پړاو و، چې په راتلونکي کې یې دده په شخصیت ژورې اغېزې وکړې. د حسن خان ملګري او خپلوان چې به جون پور ته ولاړل، نو د زوی خبر به یې ورته راوړو. ځینو به د

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه د پوهې او علم له صفتونو سره حسن خان ته پیغور هم ورکړو، چې داسې بااستعداده زوی یې له ځانه لرې ساتلی و. نورو به ویل چې د سور په ټبر کې داسې هلک چرې نه و زیږېدلی. نورو به حسن خان ته مشوره ورکوله، چې فرید ته دې د پرګنې انتظام وسپاري، ځکه هغه ددې وړ و.

همدا وه چې حسن خان د فرید د زده کړو په پای کې هغه ته د سهسرام او د ټانډه د پرګنو انتظام وسپارلو. د سهسرام ټوله سیمه ۴۰۰ مربع میله وه.

داسې ښکاري، چې د جون پور تعلیم د فرید خان په فکر او فلسفه لوی اغېز کړی وي. دی د زده کړې په اهمیت خبر شو او ده د خپل نیکه ابراهیم، چې د پنجاب په نارنال کې خښ و، مقبرې سره نږدې د ډېرو پیسو په لګښت یوه شانداره مدرسه جوړه کړه. په دې مدرسه ددې د جوړېدو کال ۹۲۷ ه.ق لیکل شوی دی، چې له ۱۵۲۰ م سره سمون خوري.

دوه یا درې کاله فرید د سهسرام په انتظام کې بریالی و. ده د ژبو نه علاوه د ریاضي علم هم زده کړی

و او د زمکو د مالیو او د لګښت په اړه پوره پوره معلوماتو سره یې اداره وچلوله. خو په **۱۵۲۳** م کال کې حسن خان نابېره دی له پوځي ملازمت نه لیرې کوي او د سهسرام نه یې شړي. زیاترو تاریخونو کې لیکل شوي دي، چې پلار یې دا فیصله د خپلې نازولې ښځې (د فرید د مېرې) په لمسون وکړه، ځکه چې هغه په حسن زور وره وه او اوس د هغې زامن هم ددې جوګه ول، چې پرګنه ورته وساتي.

خو د تواریخ دولت شېر شاهي تاریخ افغانیه (۱۵۴۸) لیکوال حسن علي خان، چې د فرید خان نږدې ملګرو نه و، د زوی او د پلار ترمنځ داړیکو د خرابېدو سبب دده د مینې کیسه ګڼي. دی وایي. "په سهسرام کې دده د سیوري لاندې ډېر خلک راټول ول. په دوی کې د مارواړ یو کهشتري (د برهمني ټولنې د دوېمې طبقې غړی) جې سنګهه نومېده. د هغه یوه ښکلې نازکه لور وه، چې مخ یې لکه د سپوږمۍ او د فرشتو په څېر و. یو ځلې زه له فرید سره یوځای په اس روان وم، د خپلو کارونو نه وروسته د جې سنګهه د کور مخې نه تېرېدو د سختې ګرمۍ او د سور لمر له

(c) ketabton.com: The Digital Library

کبله ستړی او تږی و. مونږ دده (جې سنگهـ) له کوره اوبه وغوښتې. دی فرشته مخې اوبه راوړې او تنده مو پرې ماته کړه.

فرید دده د حسن تر اغېز لاندې راغی او زړه یې په قابو کې پاته نشو. ما ورته ډېر نصیحتونه وکړل، خو دی به هره ورځ ددې سپوږمۍ مخې کور ته ورتلو او تش د هغې په دیدن به خوشحاله و. کله چې جې سنگهـ ددې معاملې نه خبر شو، نو دې غېرتي راټهور (د راجپوت قام یوخېل) د خپل ملک نه د وتلو فیصله وکړه. فرید خان چې خبر شو، نو دده د وتلو نه وړاندې یې د هغه لور خپل کور ته بوتله او دی پې مخې سره یې واده وکړو او جې سنگهـ یې پخپل کور کې بند کړو. هغه په ظاهره د فرید اطاعت وکړو او ورته ویې ویل، چې دی دې خوشې کړی شي. کله چې جې سنگهـ خوشې شو، نو د یو داسې موقع په لټه کې شو، چې د فرید خان نه د خپل سپکاوي بدل واخلي. زه یو ځلې د فرید مخې ته ولاړ وم، چې جې سنگهـ هم راښکاره شو. لومړی یې دوستانه خبرې کولې، بیا یې نابېره یو خنجر راوویستو او د فرید په سر یې گوزار

وکړو. ما د هغه لاس ونیولو، خنجر مې ترې واخیستو او دی مې دوزخ ته ور واستاوه. فرید زما مننه وکړه او ویې ویل زه تا خپل یو مخلص ملگری گڼم. زه د زړه او روح نه ستا نوکر او غلام یم.

کله چې دا بوږنونکی خبر د جې سنگهـ لور ته ورسېده، نو هغه ډېره خپه شوه. تر نهو ورځو او نهو شپو یې د خپل پلار د قتل په ماتم نه څه خوړل او نه یې خوب کاوه. د فرید غمژن حالت قلم نشي بیانولی. د محبوبې غم د هغه د زړه په پرهرونو مالگه دوړوله.

یوه ورځ دې پاک لمنې مېرمنې اور بل کړو او ځان یې د اور لمبو ته واچاوه او د ځان په سېځلو یې خپل ځان د گناه نه پاک کړو. د فرید د صبر کاسه ډکه شوه او غوښتل یې چې دی هم ځان ووژني. دا غم یې غلی له ځان سره پاللو. یوه ورځ یوې گوښې ځای ته ولاړو او غوښتل یې چې په زهرو لړلي خنجرځان مړ کړي. زه حسن چې د فرید نه د ببلېدو زغم مې نه لاره، زما صبر هم تمام شو او توان مې هم نه لاره. زه هغه گوښې ځای ته ولاړم او ورته مې وویل: ای زما باچا خپل لاس ونیسه او بیا د فاني نړۍ په اړه مې ورته یو شعر

(c) ketabton.com: The Digital Library

ووېلو. فريد راته ووېل دا دوېم ځل دی، چې ته ما له مرګه ژغورې. د فريد خان په زړه کې لا دا غم تازه و، چې ددې پېښې خبر د هغه پلار حسن خان ته ورسېدو او دی يې سمدلاسه د پوځي خدماتو نه لرې کړو."

د حسن علي خان دا کيسه د ډاکټر حسېن خان دکتاب په **۵۵** او **۵۲** مخونوليکلې ده.

فريد خان چې د پلار له خوا د سهسرام نه وشړل شو، نو دی کان پور ته ولاړ. هلته د سورکورنۍ يو بل تن اعظم همايون سرواني زمکې لرلې او فريد له ده سره پوځي خدمات سر ته رسول. څه موده وروسته د ابراهيم خان سرواني په پوځ کې د هغه له حريف رانا سانګا سره وجنګېده او بيا په اګرې کې د دولت خان لواڼي په پوځ کې شامل شو، چې د ابراهيم لودي يو با قدرته سردار اوولس زره پوځ يې لاره. فريد خان د خپل ملازمت پر وخت دولت خان ته خواست وکړ، چې باچا ته دده سفارش وکړي چې خپلې پرګنې دې ورته بېرته ورکړې شي. دولت خان کله چې لودی باچا ته د فريد خبره وريادہ کړه نو هغه ووېل، هغه څوک چې د خپل پلار پر ضد درېږي، د باور وړ نه دی او نه ورته

په حکومت کې څه کار ورکولی شي. څو ورځې وروسته ميا حسن په سهسرام کې د خپل اس نه راپرېوتو او مړ شو.

دده د دوېمې مېرمنې زامنو هلې ځلې پېل کړې، چې د پلار په ټول ميراث خپله واچوي. سلېمان د پلار پټکی پخپل سر کېښود، نو د فريد ورور نظام ورته يادونه وکړه، چې د حسن تر ټولو مشر زوی فريد خان دی. د قام نورو مشرانو په منځګړتوب د حسن ميراث دده په زامنو ووېشل شو. د سهسرام او د ټانډه د دوو پرګنو لپاره دولت خان لواڼي د لودي باچا نه يو فرمان تر لاسه کړو، چې د هغې تر مخه فريد خان له پوځي خدمتونو سره سره ددې پرګنو نه به د کال ماليه حکومت ته ورکوي.

اوس فريد يو خپلواک زمکه وال و او چې بېرته سهسرام ته ورسېده، نو هلته يې د خټو يوه قلا جوړه کړه او ورونه يې راټول کړل، خو د سهسرام او د ټانډه پرګنې دده لپاره د ورونو له زړه حرص او کينه لرې نه کړل. سلېمان داسې ګڼله، چې له دوی سره زياتی شوی و او هغه د ابراهيم لودهي يو امير او د جون پور

والي محمد خان سور داود شاه خېل ته د پلار د پرګنې نه د فريد د لرې کولو غږ وکړ او ددې لپاره يې څه پېسې هم ورته ومنلې.

د سکندر لودي په حکومت کې د بهار سويلي برخه له ډيلي سره يو ځای اداره کېده. هغه وخت دريا خان لوانی (نوحانی) په ډيلي کې د امير الامرا (مشر وزير) او په بهار کې د مسند عالي دنده په غاړه لرله او دی افغان واکمنو ته پت من و، خو د لودي حکومت په ډيوه کې اوس تېل په خلاصېدو وو.

د سکندر لودي د مړينې نه وروسته د هغه زوی، ابراهيم لودي خپل ټول مخالفين يا وژل او يا به يې زندان کې اچول او په هر چا به يې شک کاوه. د ابرهيم پر ضد تر ټولو لومړی افغان، چې د بغاوت نغاره يې وډنګوله هغه د بهارمسند عالي دريا خان لوانی و. دی او دده زوی بهار خان په جنوبي بهار کې پوځ لرلو او د لودي سلطنت تکړه منصبداران و. ورپسې د پنجاب والي او ځواکمن امير دولت خان لودي د باچا نه د ځان خلاصولو لپاره له نورو افغان اميرانو سره مشورې پېل کړې. تر دې چې هغه په کابل کې مغل باچا بابر ته

په هند د حملې بلنه ورکړه

دولت خان د مغلو د حملې لپاره لاره هواره کړه او هيله يې دا وه، چې ابراهيم لودي په مغلو وټکوي، نو دوی به يو بل افغان واکمن کړي او د هند حکومت به له پښتنو سره پاته شي.

محمد خان سور د هغه وخت د سياسي حالاتو نه خبر و او سليمان ته يې ډاډ ورکړو، چې که سلطان ابراهيم لودي د مغلو نه ميدان يوړو، نو سمدلاسه به د فريد خان نه دوه پرګنې واخيستل شي، خو که بابر ميدان وګټلو، نو بيا به فريد خان د توري په زور په ګونډو کړي. هغه د سليمان د ډاډ لپاره فريد ته هم پېغام ورواستاوه، چې د مغلو پر ضد دې د ابراهيم متې مضبوطې کړي او د پرګنو نه دې يو کلی خپل ورور سليمان ته ورکړي.

فريد ورته ځواب ورکړ، چې زما په اختيار کې کلي د سلطان ابراهيم لودي له خوا راکړل شوي دي. د جون پور والي ددې اختيار نه لري، چې دا زما د لاس نه بل چا ته د ورکولو امر وکړي. پاته شوه د جنګ خبره، نو په دې کې خپلوي نه کېږي. هر څوک چې توره

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوي، سیکه به هم د هغه په نوم وي.

په دې ځو اب محمد خان فرید ته د سزا ورکولو هوډ وکړو او نږدې وه، چې لښکر یې ورپسې لیږلی وای، چې په ۱۵۲۶ م کې د پاني پت په میدان کې د هند سلطنت د پښتنو نه د مغلو لاس ته ورغلو.

بابر په اګرې کې د خپلې باچاهۍ اعلان وکړو، نو د ابراهیم لودي پاته شونې پوځي سرداران او امیران چې د مغلو د واکمنۍ پر وخت د ډیلي او اګرې نه ووتل، زیاتره یې د ګجرات د واکمن سلطان بهادر شاه ته پناه یوړه. په دوی کې عیسا خان مسند عالي (کاکبر سرواني) هیبت خان سرواني، اعظم همایون سرواني، میا ببن شاهو خېل، قطب خان موجي خېل، میا معروف فرمولي او اعظم همایون شاهو خېل مهم کسان و. بلې خوا ته د مغل باچا سره هم مهم افغانان پاتې ول، چې د ابراهیم لودی پر ضد یې بابر هند ته رابللی و. په دوی کې د دولت خان زوی د لاور خان لودي (خان خانان)، میا اسمعیل جلواني، سید شمس ابادي او مبارک فرمولي نومونه د یادونې وړ دي.

دلاور خان لودي په بنګال کې د مغل پوځ جنرال و.

وروسته چې کله یې له شېر خان نه ماتې وخوړه او ونیول شو، نو دده په امر ووژل شو.

د ابراهیم لودهي د حکومت په وروستیو کلونو کې د هند ختیځې سیمې د مرکز نه د لرې والي له لامله خپلو والیانو له خوا اداره کیدې او ځینو لکه د وړو باچاهانو چلن کاوه. د جنوبي بهار والي بهار خان لواني هم د یو خپلواکه والي په توګه خپلې چارې یواځې سمبالولې. د فرید خان پرګنې په بهار پورې تړلې وې، نو هغه هم هلته پاته شو.

د لودهیانو په دور کې بهار مرکز پټنه د ګنګا په غاړه اباد و. ددې پخوانی نوم "پټالي پترا" و. فرید د سهسرام چارې په ښه توګه سمبالي کړې وې او بهار خان دده له چلن خوشحاله و. په ځینو تاریخونو کې لیکل شوي دي، چې د زمري په وژلو فرید ته د شېرخان لقب هم ده ورکړی و. فرید د ۱۵۲۲ م نه وروستو د شېر خان په نوم شهرت وموند او له دې وروسته د تاریخ د پاڼو نه د فرید د ورونو نوم ورک شو.

شېر خان اوس مغل باچا بابر ته خپل پوځي خدمات وړاندې کړل او د بهار په سیمه کې یې پښې دومره ټینګې کړې، چې ټوله سیمه دده په اختیار کې شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په بابر نامه کې يې ليکلي دي، چې د بهار ايالت پر ۱۵۲۹ کال شېر خان ته ورکړی شو. له مغل باچا بابر سره د شېر خان تعارف سلطان جنېد برلاس کړی و، چې د کړه مانک پور مغل والي و.

د تاريخ افغانيه ليکوال حسن علي خان چې په دې موقع موجود و، ليکي،" مونږ چې کله د جنت په شان پوځي مرکز ته ورسېدو، نو باچا ته مو خپل احترامات وړاندې کړل او د هغه په نوکرانو کې شامل کړی شو. بابر شېر خان ته ډېر درناوی وکړ او يو خلعت يې ورته ورکړو. سلطان جنېد برلاس د شېر خان په ستاينه لګيا شو او هغه ته يې وويل چې د باچا سلامت په خدمت کې واوسي، چې مرتبه يې لوړه شي. شېر خان د تېموري دربار له مراسمو سره سم له باچا سره د پتمن اوسېدو لوړه وکړه. بابر د خپلې مهربانۍ د څرګندولو لپاره يوه مېلمستيا جوړه کړه، چې شېر خان هم ورته دعوت شوی و. د شېر خان کره وړه داسې وو، چې بابر ورته د ستاينې نظر وکړو. کله چې ده ډوډۍ وخوړه او شرابو ورباندې اغېزه وکړه، نو د محفل تشريفات ترېنه هېر شول، ما ته يې زما نوم په اخيستو وويل، که خدای کول، زه به د تيمور خاندان

له هنده وباسم او په ښه مېړانه به يو ځلې بيا په کلکو بنيادونو د افغانانو حکومت جوړوم. ناصر قلي او د هغه ورور دا خبرې واورېدې او سمدلاسه يې د بابر غوږونو ته ورسولې. باچا په دې خبره سخت په قهر شو، ناصر قلي او مهربان قلي ته يې امر وکړ، چې په شېر خان دې نظر وساتي، بله ورځ دې هغه ګرفتار کړی شي او د جنېد برلاس په وړاندې دې ترې ددې خبرې سپيناوی وشي.

دا زمونږ نېکمرغي وه چې ددې کيسې نه خبر شو او شېر خان مو د خطر نه خبرکړو. هم په هغه شپه مونږ دوه تېز رفتاره اسونه تر لاسه کړل او کور ته مو پښې سپکې کړې."

ماخذونه

طبقات ناصري . منهاج سراج. ترتیب وتحشیه، عبدالحی حبیبي قندهاري. اردو ژباړه . غلام رسول مهر. بیا کتنه سید حسام الدین راشدي. اردو ساینس بورډ ، دریم چاپ ۲۰۰۴ م. ۵۹۲ مخ.

۲. شېر شاهي تاریخ. د عباس سرواني لیکنه، د ډاکټر دولت محمد ژباړه، د افغانستان او هند د ښو اړیکو سېمینار په ویاړ د کابل پښتو ټولنې چاپ. ۱۳۵۴ ه.ش(۱۹۷۵) . مهتمم عبد الریم وحید. ۱۳، ۱۲، ۱۱ مخونه

۳. شېر شاه سوري او دده زمانه. چالکارنجن قانونګوه. لکهنو ۱۹۲۴ ژباړه ،محمد بابر جاوېد لاهور.مشتاق بک کارنر.

۴. تزک بابری. رشید اختر ندوی ژباړه. ۱۹۹۹ م. سنګ میل چاپ لاهور. ۲۷۲ مخ

۵. شېر شاه سوري. ۱۵۴۰.نه ۱۵۴۵ پوری. ډاکټر حسېن خان. فېروز سنز لاهور. ۱۹۸۷ م

د شېر خان نه شېر شاه

د روپۍ توری په پښتو ژبه کې هره ورځ د کاروباریانو په خوله وي دا توری د شېر شاه له وخته د پېسو لپاره وکارول شو. د روپۍ په نوم لومړۍ سیکه د شېرشاه له نوم سره په بهار کې ضرب شوه، چې دی لا د هند پوره واک هم نه و ترلاسه کړی. تر هغې په هند کې د بهلولي په نوم سیکه رواج وه، چې د بهلول لودي پر وخت معرفي شوې وه او د بابر او همایون تر وخته دا سیکه په بازار کې چلېده.

مغل باچا بابر په ۱۵۴۰ م کې مړ شو، نو د هند په لر او بر کې پښتانه بیا فعاله شول. د سلطان سکندر زوی د بنګال په خاوره واکمن و . ده بهار ته پام نه و

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي او دومره توان يې نه لاره، چې هند يې له مغلو اخيستی وای، خو دده پلويانو ليدل، چې په سيمه کې د شېرخان اغېز مخ په زياتېدو و. په دې وخت کې شېر خان دوه سياسي ودونه وکړل. د بهار د والي سلطان محمد د کونډې دودو سره، چې د جلال خان لوانۍ مور وه. شېر خان دجلال پوځي اتاليق و. بل واده يې د چونار د واکمن تاج خان سارنګ خاني له کونډې سره وکړ، چې لاډو نومېده او په دې واده د چونار کلا دده لاس ته ورغله.

په ۱۵۲۸ م کې د سلطان سکندر زوی محمود لودي په بهار حمله وکړه او د خپل نوم د سيکې په ضربولو يې دا هم پخپل قلمرو کې شامل کړه. دده د نوم سيکه هم دلته د انګرېزانو پر وخت موندل شوې وه. شېر خان هم مجبوره شو، چې لنډ وخت لپاره د هغه واک ومني، خو هغه په دې وخت کې د بابر زوی همايون ته ليک واستاوه، چې که سلطان محمود له مغلو سره جنګ وکړو، نو دی به د لودي لښکرو نه بېل شي. د شېر خان پوځي ځواک چې زيات شو. نو دی په بنګال کې له سلطان محمود سره وجنګېده او د

بنګال سيمه يې ترې واخيسته. د ګجرات او د مالوې افغانانو لا پخوا د شېر خان پلويان ول. نو دده اوس د ډيلي ته سترګې سرې کړې، خو له همايون سره يې د سياست نه کار واخيست. له هغه سره يې د سولې تړون وکړو او د تړون تر مخه شېر خان د مغلو له خوا د ټول بهار واکمن ومنل شو.

په دې وخت کې هغو افغانانو، چې شېر خان ته يې په ټيټه سترګه کتل، دده تر بېرغ لاندې راټول شول. ددې نه علاوه ده بې شمېره راجپوت (هندو)، مغل، ترک، ازبک او تاجک اميران د انتظامي کارونو لپاره وټاکل. په ۱۵۳۷ کې همايون دده پر ضد وخوځېد او د چنار او د روهتاس کلا ګانې يې ترې ونيولې. بيا همايون بنګال ته ورانډې شو او شپږ مياشتې هلته و، خو په واپسۍ کې د چوسه په مقام له شير خان سره په جنګ کې له سختې ماتې سره مخ شو او د ډيلي پر تخت يو ځل بيا افغان باچا کښېناستو.

د مغلو د ماتې لامل دا و، چې همايون د بابر باچا مشر زوی او د سلطنت وارث يو نرم او درويش طبيعته کس و. مرزا کامران له ده شپږ کاله کشر او بابر پخپل

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژوند کې ورته د کابل او کندهار صوبې ورکړې وې، چې دی یې با اختیاره باچا و، خو کله چې بابر مړ شو، نو مرزا کامران د ورور په ضد لښکر وکړو او په پنجاب یې حمله وکړه. ده لاهور او حصار فېروزه ونیول. همایون د ورور دا حق ومنلو او هغه ته یې د پنجاب پراخه زمکه پرېښووده. د بابر درېیم زوی مرزا هندال هم د همایون په مخالفت ډیلي ته ورغلو. هغه وخت همایون په چوسه کې له شېر شاه سره په جنګ اخته و. بیا مرزا کامران ډیلي ته ورغلو، هندال یې لرې کړو او همایون ته یې وویل چې اوس به د شېر شاه پر ضد دده پلوي وکړي، خو هم په دې ورځو کې هغه ناروغه شو او شک یې پېدا کړو، چې ګوندې ده ته د همایون په وینا زهر ورکړی شوي دي. همایون ورته ډېر ډاډ ورکړ، خو هغه له وېرې بیا پنجاب ته وتښتېدو.

کامران د لاهور نه د خپل ورور له حریف شېر خان سره د روغې خبرې پېل کړې. هغه وخت همایون په قنوج کې د شېر خان نه ماته خوړلې وه او د ملتان پر لور روان و. شېر خان د کامران مقابلې لپاره لاهور ته

ولاړو او هغه یې کابل ته په تېښته مجبوره کړو. د بابر څلورم زوی مرزا عسکري نومېده، چې همایون ورته د سمبهل سیمه په واک کې ورکړې وه. ده چې ګجرات ونیولو، نو د ټول هند د باچا کېدو لپاره یې اګرې ته مخه کړه، خو په دې وخت کې ترې همایون وړاندې شو. عسکري د ورور نه بخښنه وغوښته او هغه یې وبخښلو.

په **۱۵۴۰** کې همایون په چوسه کې د شېر خان نه د جنګ په بایللو لومړی اګرې، بیا ډیلي او ورپسې د ملتان له لارې سندهـ ته ولاړو. دده د کورنۍ ښځې او ماشومان څه په اګره، نور ډیلي او یو څه په لاهور کې ول. د هغه مېرمنه بېګم باچا په چوسه کې د جنګ په مېدان کې یو خېمه کې پاتې شوه. شېرخان غوښتل چې دا د نور مغل کورنۍ سره کابل ته ورواستوي، چې مرزا کامران پکې واکمن و، خو ملکې شېر خان ته خواست وکړو، چې دا هم هلته (په هند کې) پاتې کېدل غواړي. هغه وېرېده چې کامران به ورسره ښه چلن نه کوي. شېر خان ورته وویل " په دې به زما نوم بد شي. ټوله دنیا خبره ده چې افغانان د عزت او احترام

(c) ketabton.com: The Digital Library

خاوندان دي، که ته دلته پاتې شوې، نو دا عزت او احترام به خاورې شي. ښه به دا وي، چې ته کابل ته ولاړه شې" د بېګم پادشاه په غوښتنه شېر خان سور هغې ته یو لیکلی فرمان ورکړ، چې پکې لیکلي وو ، " د کابل سیمه ستا په اختیار کې درکوو. زما له خوا به هیڅوک هلته نه ورځي (یعني په کابل به حمله نه کېږي) هغه وخت د کابل د سیمې سرحد د اباسین د لوېدیځې غاړې نه پېل کېده.

شېر خان په **۱۵۴۰** م کال کې د شیر شاه په نوم د هند واکمن شو ، چې دی د **۲۴** یا **۲۵** کالو و. دده د حکومت موده پینځه کاله وه او په دې لنډ وخت کې ده په هند کې دومره پیاوړی سیستم جوړ کړو ، چې وروسته ترې مغلو هم کار اخیسته. دده په سلطنت کې د هند جنوبي برخې، لکه دکن او د پېښبور نه وراخوا سیمې نه وې شاملې. همدغسې د کشمیر او د همالیه غرني ریاستونه هم دده له واکه وتلي ول، خو دده حکومت له اټک نه تر بنګاله غزېدلی و، چې په **۲۶** انتظامي برخو یې وېشلی و. هرې برخې ته به یې سرکار وایه. دا سرکارونه بیا په پرګنو ویشلي ول، د

هرې پرګنې سرکاري چارواکي ، امین ، شقدار ، خزانچي او محرر(لیکونکی) و. محرر به د دوو ژبو (فارسي او هندي) و. د بهار د واکمن په حېث به ده هر دوه کاله وروسته حکومتي چارواکي له یو ځای نه بل ته بدلول، چې د اداري فساد مخه ونیسي او له یوې بلې سیمې سره هم بلد شي.

په هند کې د انګرېزانو په وخت هم سرکاري ملازمان د دوو کالو لپاره په یو ځای ساتلی شول.

د شیر شاه له خوا په لومړي ځل د هند زمکه کچ شوه او د مالیې اخیستل یې د کال د زمکې د حاصلاتو په سر وټاکلو. نتیجه یې دا وه که په یوه سیمه کې به ښه فصل نه و شوی، نو هغوی ته به یې مالیه معاف کړه. په تجارتي مال یې د ګمرک یا د محصول اخیستو کار پیل کړو ، چې سرکاري خزانه پرې جوړه شوه..د ډاک (پوستې) سیستم پخوا هم و ، خو اوس د سړک په سر ډاک خانې جوړې شوې. په دې توګه په هند کې دا لومړی حکومت و ، چې د عامو خلکو دښېګړې او دوی ته د سروسونو ورکولو لپاره یې کار وکړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شېر شاه تر ټولو مهم کار په ټول هند کې سړکونه جوړول و. ده غوښتل چې سهسرام له اګرې سره ونښلوي، نو د اګرې نه جودهپور او چتوړ ته، د اګرې نه برهان پور ګجرات او له ملتان نه یې تر لاهور پورې نوي سړکونه جوړ کړل. د سړکونو په دواړو غاړو یې د ونو د کرلو او د مسافرو لپاره سرایونه، چې د مسلمانانو او هندوانو لپاره بېل بېل ول، جوړ کړل. دده تر ټولو مهم سړک جرنېلي سړک دی، چې په انګرېزي کې ورته "ګرېنډ ټرنک روډ" یعنې جي ټي روډ وايي. دا د هند د لويې وچې تر ټولو لومړې غټ او پوخ سړک و، چې د بنګال د سنار ګاون (اوسني بنګله دېش په نراين ګنج کې) نه ترپېښوره غزېدلی و. وروسته بیا مغلو دا سړک له پېښور نه تر کابله وروغځاوه.

دوه زره پينځه سوه کلومېټر اوږد د شېر شاه جرنېلي سړک د هند دا مهم ښارونه پخپلو کې نښلول: کلکته، بنارس، اله اباد، کان پور، ډيلي، امرتسر. لاهور او پېښور. ددې لويې لارې بنسټ شېر شاه سوري په ۱۵۳۳ م کال په بنګال کې کېښود. د شېر

شاه نه وړاندې د هندو شاهي (وړو کوشانيانو) په دوره کې د پټالي پوترا (اوسنې پټنه) او د ټېکسلا تر منځ لويه لاره وه. په دې سړک هره فاصله کې کاوس مينارونه (يو کاوس څلور ميله وي) جوړ شوي ول، چې د پوسټ خانې کار يې هم ورکاوه او ځينې يې تر اوسه پاته دي.

د شېر شاه په برياليتوب کې دده د پوځ د تکړه جنرالانو او اميرانو لاس و، چې پخپل استعداد به يې ورته کارونه سپارل. په دې توګه هغه د خپلوی او سفارش له لارې په منصبونو د نالايقو خلکو د ټاکلو مخه ونيوله، په تېره بيا په پوځ کې يې داسې کسان نه پرېښودل. ده خپلو پوځيانو ته د مياشتني معاش د ورکولو نظام هم معرفي کړو او جنرالانو ته به يې لوړه تنخا ورکوله. همدا وه، چې د پوځ افسران ورته په هر حال کې پټمن پاتې شول. دده تر ټولو بااعتباره امير خواص خان د بنو د مروتو د قبيلې نه و، خپل نوم يې صاحب خان و او د خپل مشر ورور خواص خان نوم ورته ورکړی شو ی و، چې په بنګال کې د يو جنګ پر وخت په اوبو کې د ډوبېدو له لامله مړ شوی و. دی د

(c) ketabton.com: The Digital Library

شېر شاه تر ټولو مهم پوځي جنرال او صلاح کار و او دده د نایب په توګه یې کارکاوه. د جنګ په مېدان کې به ورته مخالفینو توره بلا ویله، چې ښایي یا خو دده رنګ تور و او یا به یې توري جامې اغوستلې. د شېر شاه کشر زوی جلال خان چې سخت قهر ژن و، هغه هم له ده وېرېده. دی ډېر دیندار او عبادت کوونکی کس و او د شېر شاه کورنۍ ته سخت پتمن و.

یو بل امیر هیبت خان نیازي له مغلو سره په جنګ کې د شېر شاه صلاح کار واو د پنجاب والي یې ټاکلی و. جلال خان د پوځ یو کوماندان او د شېر شاه له زوی جلال خان سره یې د مغلو پرضدد چونار د کلا دفاع کوله. کله چې همایون په خوشاب کې د ایران په لوري په تېښته و، نو د جلال خان پوځ ورپسې و. قطب خان نایب د هغو جنرالانو نه و، چې له مغل باچا همایون سره یې د جنګ پر وخت د پوځ مشري په لاس کې وه. سیف خان ازاخیل سرواني له مغلو سره د جنګ پر وخت ټپي شوی او همایون ته ورل شوی و. هغه دده په مېړانه ورته بخښنه وکړه او خوشې یې کړو.

د شجاعت خان اصل نوم شیخ اسمعیل و او د سور

کورنۍ غړی و. د بنګال په جنګ کې په مېړانه ښودلو ورته شېر شاه د شجاعت خان خطاب ورکړی و. ده له اګرې سره نږدې د ګوالیار کلا د مغلو نه نیولې وه. بر مزید کور هم د سور کورنۍ غړی و. له مغلو سره د جنګ پر مهال دی له خواص خان سره د هغو ډلو مشر و، چې د همایون پسې و. سرمست خان سربنی د شېر شاه دیني ورور و او دده پلار د حسن خان په پوځ کې شامل و. د قنوج په جنګ کې دی د پوځ سپه سالار و. حاجي خان ببټني د بنګال فاتح او د شېر شاه مهم جنرال و. حاجي خان ترین د پنجاب د واکمنو په ډله کې شامل و. جلال خان جالو (جلو) د قنوج د جنګ پوځي کوماندان و. میا خواجه اسمعیل جلواني په غازي پور کې و او د شېر شاه له خوا ورته لیک استول شوی و، چې دی دې د بنګال نه پر مغلو حمله وکړي. هغه د بلې غاړې نه په مغلو برید وکړ، خو دا لیک د مغلو قوماندان محمد زمان لاس ته ورغلو. هغه اسمعیل جلواني سمدلاسه وواژه. دده زوی راې حسین خان جلواني د قنوج په جنګ کې د چپ لاس د پوځي ډلو کوماندان او د پنجاب واکمن و. عیسی

(c) ketabton.com: The Digital Library

خان نیازي د پنجاب یو سردار او د ناګور والي و. حمید خان کاکړ د چوسه په جنګ کې د پوځ سپه سالار او د ملوټ د سیمې والي و. سید شمس ابادي هغه افغان و، چې د قنوج په جنګ کې یې همایون ته د ماتې ورکولو او دده د تېښتې پر وخت د نورو افغانانو په مرسته د همایون ژوند ژغورلی و.

د پوځ په پرتله د ملکي انتظام لپاره شېر شاه د هرې سیمې ځايي خلکو ته کار سپارلو. دده د مالیې او د ګمرک زیاته برخه د هندوانو په لاس کې وه، چې د پېسو په حساب او د دوسیو په ساتنه کې تکړه ول. د خپل سلطنت د پوځي ځواک د ساتلو لپاره شېر شاه لویو کلا ګانو په اهمیت خبر و او په بهار کې د روهتاس، چونار او د شېر ګړه کلا ګانې دده لاس کې وې.

د هند د انتظام او د کلا ګانو له جوړولو سره سره به شیر شاه زیات وخت له هغو راجپوت ریاستونو سره جنګونه هم کول، چې یا خو یې ورته شر جوړولو او یا یې د مالیې په نه ورکولو دده نه سرغړونه کوله. په مرکزي هند کې داسې یوه سیمه چې راې سېن نومېږي

او اوس په مدهیه پردېس کې دې. د غونډۍ د پاڅه جوړه کلا د بهیا پورن مل په لاس کې وه او شیر شاه ته داسې خبر رارسېدلی و، چې هغه ځینې مسلمانې ښځې هلته بند ساتلې وې. شېر شاه دا کلا محاصره کړه او د خبرو له لارې یې پورن مل اړ کړ، چې بهر راوځي. پورن مل په دې اعتبار بهر راووتلو، چې پښتانه خپل لوز نه ماتوي خو د شیر شاه پوځ دی هم هلته ووژلو او ددې کلا نوم اسلام اباد شو، خو اوس د غونډۍ د پاڅه دا ځای د لویې لارې په سر تلونکیو ته یو ه کنډواله ښکاري او راې سېن د یو ځو کلو پښتانه په تاریخ خبر هم نه دي.

د شیر شاه په تاریخ کې دا د هغه د بد نوم لپاره یوه بېلګه شوه.

د کالنجر کلا دهندوستان په مرکزي سیمې بندېل کهنډ کې د اله اباد نه سل میله لرې لوېدیځ کې د یوې غونډۍ د پاڅه په اونیم کلومیټر اوږده ساحه کې جوړه ده. د اریایي عقایدو پر بنسټ دکالنجر کلا نیول د انسان له وسه بهر و. دا د زمکې نه ۱۲۰۰ فټه لوړه ده او دیوالونه یې ۸ میټره پلن دي. محمود غزنوي هم

په ۱۰۲۳ م کې ددې کلا د نیولو هڅه کړې وه، خو تر یوې لنډې محاصرې وروسته یې پرېښوده. هغه وخت ددې شاو خوا ګڼ ځنګلونه ول، چې د پوځ لپاره د توپونو او نورو اکمالاتو وړل ډېر خطرناک و. د کالنجر راجه د شېر شاه تابع نه و او دهغه یو حریف بیر بهان ته یې هم پناه ورکړې وه، چې د بهاټیه راجه و.

کالنجر د بندیله خلکو ټاټوبی دی او دوی به خپله سیمه په ډېره میړانه ساتله. دوی د مغلو نه زیات د افغانانو نه کرکه کوله، ځکه یو خوسکندر لودهي ددوی ملک وران کړی و، دویمه دا چې شېرشاه د راې سېن له راجه پورن مل سره ډېره بده وضع کړې وه او د کالنجر راجه د پورن مل غوندې ځان شېر شاه ته نه سپارلو، چې پایله یې هسې هم دده مړینه و، نو ځکه هغه په جنګ کې خپل مرګ ته غاړه ایښې وه. دریېمه دا چې اوس راجپوت له بارودو سره بلد ول او هغه وېره یې تړې نه لرله، چې پخوا یې وه او تر ټولو لویه خبره دا چې د نورو سیمو راجپوت هم دلته را ټول ول او د بندیله عامو خلکو هم چریکي جنګ کاوه او افغان پوځ ته به یې په چالاکۍ زیان رسولو.

شېر شاه دا کلا اووه میاشتې محاصره کړې وه. د کلا دېوالونه لوړ ول او د دې لپاره چې د بارودو ګولۍ دننه وغورځول شي، د لرګي ارابې جوړې کړې شوې، چې پوځیان به ورباندې ختل او بارودی ګوله (بم) به یې دننه وروېشتو. دا بمونه د کلا له دیوال سره نږدې زېرمه شوي ول، د کلا دننه د فعالیت د لیدو لپاره شېر شاه پخپله په یوې لوړې ارابې ودرېدو، چې ددې بمونو د تاوان جاج واخلي. په دې وخت یوه ګوله دننه په کلا کې د پریوتو پرځای له لوی دېوال سره وجنګېده اوبهر د بارودو په زېرمه راولوېده. شېر شاه د دې زېرمې سره نږدې و او دده ارابې هم اور واخیستو او د بارودو ګولۍ هرې خوا ته والوتې. د شېرشاه وجود وسوځېده او دی سمدلاسه خپلې کېږدۍ ته یوړل شو. په دې وخت کې هغه خپل جنرال ته د جنګ د جاري ساتلو ویل او په پوځ کې ځوک د باچا د حال نه خبر نه شول. شاهي طبیب دده د علاج هڅې وکړې او درې ورځې وروسته د کالنجر کلا ونیول شوه، نو شیرشاه ته خبر ورکړی شو.

په **۱۵۴۵** م کې د مۍ په **۲۲** نېټه شیر شاه په

(c) ketabton.com: The Digital Library

کالنجر کې په ټپي حالت کې خپلې خېمې کې پروت و. هم هغه وخت دده د پوځ افسرانو دده د دوو زامنو په اړه خبرې وکړې، چې کوم یو به د حکومت وړ وي؟ د باچا د مړینې خبر هم پټ وساتل شو. د شېرشاه سوري لس زامن ول، چې عادل خان، جلال خان او رشید خان د یوې مور نه ول او قطب خان، سلیم خان، کمال خان، رکن خان، نصرت خان، نور خان او قایم خان د نورو مېندو نه ول. د شېر شاه دا پلان و، چې تر خپلې مړینې وروسته خپل سلطنت په دووزامنو ووېشي. دوی دواړه په جنګ کې تکړه، خو د سیاست په میدان کې بې کاره ول.

عادل خان با اخلاقه خو سست او د فېصلې کولو توان یې نه لاره. جلال خان لکه د تونډې سیلۍ ښه پوځي، خودسر اوکینه لرونکی و. مخالفت یا په اعتراض به سخت په قهر شو او خلک به ترې ویرېدل. د جنګي مهارت له کبله د پوځ په ځوانانوګران و. د شېرشاه پخوانیو باتجربه امیرانو به وربانډې شک کاوه. د شېرشاه یوه کمزوري دا وه، چې نه یې څوک وزیران ول اونه یې د شورا مجلس، د پښتنو د جرګو

روایت یې له سره ختم کړی و. د هغه امیران یواځې جنګیالي سرداران ول، چې د هغوي کار جنګ کول او زمکې ساتل وو. هغه خپلو امیرانو ته لوړې تنخواه ګانې ورکولې، چې د خپل قام او ټبر مرستې ته اړین پاته نشي. په دې توګه شېر شاه لومړې باچا و، چې په هند کې یې د فساد او د ماما خېلۍ مخه ونیوله.

اخر په کالنجر کې په دې وړاندیز زیات امیران په یوه خوله شول، چې دواړو ورونو ته دې د پلار د مړینې خبر واستول شي. هر څوک چې کالنجر ته اول راورسېده، هغه به باچا وي. مشر عادل خان هغه وخت په رنتهمبور په کلا کې و، چې ددې ځای نه یو نیم سل میله لرې و. د ده زوی محمود خان د نیکه په کېمپ کې و، دی یې راوبللو، لیک یې ورته ورکړ، چې سمدلاسه پلار ته ورشي او هغه خبر کړي. دویم لیک یې جلال خان ته رېوا نومې پوځي چاونۍ ته ور ولېږلو، چې د کالنجر نه پنځوس میله نبغ په لاره پروت و.

جلال خان ته چې د پلار د مړینې خبر راورسېدو، نو دی د جنګ په مېدان کې و. ده خپل احساسات څرګند

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه کړل او د یو منظم پوځي افسر په څېر یې د راجپوت ځواک پر وړاندې خپلې حملې جاري وساتلې. هغه ته دا کمزوري ښکاره شوه، چې د دښمن په مقابل کې دې جنګ بند کړي. هغه وخت ممکن د جنګ بندول ورته نور تاوان اړولی وای. څلور ورځې په جنګ اخته و، ترڅو چې مېدان یې وګټلو، نو بیا کالنجر ته روان شو.

عادل خان سره څلور ورځې وې، چې که غوښتلي یې وای نو کالنجر ته رسیدای شو. او که نه په اګرې کې، چې د رنتهمبور ته ډېر نږدې و، خپل حکومت اعلان کړی وای، خو دی هم هلته پاته شو. جلال خان چې په پینځمه ورځ راورسېدو، نو مشر وروریې نه و او دی په هاغه ورځ د شیر شاه د ځایناستي په توګه د هند باچا اعلان شو. بنایي د اور لمبو د شېرشاه سږو او زړه ته تاوان رسولی و او دی د خپلو ټپونو له لاسه په خپله خېمه کې د سوځېدو په درېمه یا څلورمه ورځ مړ شوی وي. دده مړی یې هم هلته د کالنجر کلا ته نږدې په خاورو کې امانت کړو او وروسته یې سهسرام ته یې یوړو او په هغه مقبره کې یې خښ کړ،

چې پخپل ژوند کې یې جوړه کړې وه.

په راتلونکو څو میاشتو کې عادل خان په مېوات کې د خپل حق لپاره د جنګ اعلان وکړو، خو جلال نه یې ماتې وخوړه او بهار ته ولاړو. ددې نه وروسته د تاریخ پاڼې سپینې دي، چې عادل څنګه او د چا له خوا ووژل شو او که نه پخپل مرګ مړ شو. د ده داولادونو او مېرمنو په اړه هم څرګند نه ده چې څه شول. د سهسرام په هدیرو کې د دوی قبرونه تراوسه شناخت نه لري.

اسلام شاه د پلار په حکومتي او پوځي تګلاره روان و، خو په هر چا به یې شک کاوه او کله چې خواص خان په څېر دیندار او سوري کورنۍ ته پتمن جنرال یې ووژلو، نو د شیر شاه امیران ترې بېل شول. دی پخپله د عقیدې ټینګ مسلمان و، خو مذهب یې د سیاست نه بېل کړو. دده انصاف په دوو اصولو ولاړ و: یو دا چې هره فیصله دې په وخت او عدالت دې له ټولو سره یو شان وي. دی د خپل پلار په شان خواریکښ او د حکومت په معامله کې سخت ګیر و. دده په هر سرکار (ولسوالۍ) کې څلور زره سپاره د

(c) ketabton.com: The Digital Library

عامو خلکو د ساتنې لپاره تېار ولاړ ول. د شېر شاه له خوا ملکي انتظام ده نور هم ښه کړو او له کومو خلکو سره چې مالي مرستې کېدې، هغه يې په ځای ساتلي وو.

خو د شير شاه د تکړه واليانو په لړې کولو ده اګره خپل زوی ابراهيم سور او لاهور خپل د خورمېړه احمد خان سورته ورکړل، چې نه په حکومت او نه په اداره پوهېدل. په دې وخت کې د شېر شاه يو وراره سکندر سور هم په اګرې کې د ابراهيم په مقابله کې راووتلو او پخپل نوم يې سيکه هم ضرب کړه. د بابر زوی همايون، چې د ايران له باچا سره يې پناه وړې وه، د هند د حالاتو نه خبر شو، نو د پلار د سلطنت د تر لاسه کولو لپاره بيا د کندهار د لارې هند ته روان شو. ده د جلال خان په ژوند کې د لوېديځ پنجاب سوري اميرانو ته د پېسو په ورکولو دوی له ځان سره يو کړي ول. اسلام شاه د يوه ناسور دلاسه په ۳۰ اکتوبر ۱۵۵۳ م کې د اته کاله حکومت نه وروسته مړ شو او په سهسرام کې خښ شو.

اسلام شاه د هند راجپوت او نور نامسلمه دومره

نازول، چې افغانان به ترې ګيله من ول. دده يو لوی جنګي مشاور د دربيمې طبقې هندو هېم چندرا (هيمو) و. عادل شاه بيا تر دې حده هېم چندرا ته اختيارات ورکړل، چې دده لپاره مغلو سره جنګېده. مغلو به هيمو ته په سپکه کتل، چې افغانانو ته ډېر پتمن و.

ماخذونه

۱. شېر شاهي تاريخ. د عباس سرواني ليکنه، د ډاکټر دولت محمد ژباړه، د افغانستان او هند د ښو اړيکو سيمينار په وياړ د کابل پښتو ټولنې چاپ. ۱۳۵۴ هـ.ش (۱۹۷۵). مهتمم عبد الرحيم وحيد. ۱۲۲، ۲۵۷ مخونه

۲. د ډيلي د پښتنو باچاهانو تاريخي جدول.ايډورډ ټهامس ۱۸۷۱ م. د ۳۹۸ نه ۴۱۰ مخونه.

مقبرې او کلا ګانې

په دې کې شک نشته، چې د شېر شاه ټاټوبی سهسرام و، ده د خپل ماشومتوب او د ځوانۍ ښه وختونه دلته تېر کړي ول. دا ښاريه د پټنې نه نږدې دوه سوه کلوميټره لرې ده، خو د بهار په لر او بر کې د شېرشاه د نوم ځايونه ښيي، چې دا د هغه خپل وطن و. د پټنې د لوی پوليس سټېشن مشر ته مې چې کله د شېر شاه نوم واخيستو، نو راته يې وويل " شېر شاه د بهار سپوت و، هغه ددې ځای اوسيدونکی و او موږ يې چرې پردی نه ګڼو" د شاه آباد، شېر ګهاټي، شېر پور او شېر ګړهـ دا څو نومونه دي، چې اوس هم د هغه د دور انګازې لري. په دې کې مې ځينې ځايونه پخپلو سترګو وليدل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شیر شاه مقبره د اوبو په منځ کې ده ، دا په یو دُکانچه چې له زمکې څخه دېرش فټه لوړه ده او څلور گوټیز شکل لري، جوړه ده او چارچاپېره یې یو زر مربع فټ تالاب جوړ دی، چې ۳۸ فټه ژور دی. د اوبو د تالاب نه دا مقبره ۱۵۰ فټه لوړه ده. د مقبرې څلورو گوټونو ته گومبدې جوړې دي او د لویې دروازې لاندې ته خانه ده. دننه یو لوی هال دی، چې چارچاپېره یې محرابونه د اویوه برنډه تري تاوه ده. د هرې خوا نه چت په څلورو محرابونو ولاړ دی او د هر یو محراب په منځ کې د اوسپنو کړې دي، چې یو وخت به پکې څراغونه ځوړند ول . د قبلې خوا ته درې محرابونه دي او د دېوال په تیرو قرآني آیتونه لیکل شوي دي. دا هال هشت پهلو دی او شپاړس کړکۍ لري، چې په دې توگه یې دا هال په ۳۲ برخو وېشلی دی .

د شېرشاه د قبر د پاڅه لویه گومبد ۲۳ فټه لوړه ده، چې د اوسپنې د لوی زنځیر برخه پکې پاتې ده. دده قبر فرش نه لږ لوړ جوړ دی او د پښو لوري ته یې اته نور قبرونه دي، خو په یو هم نوم نه دی لیکل

شوی. د مقبرې د دېوالونو تېرې بې ترتیبه ایښودل شوي دي او وروسته وربانډې په دېوالونو پلستر کې رنگ لگېدلی دی، چې لږ لږ اوس هم ښکاري.

دلته یو وخت نیلا او سپین کاشي خښتې هم کارول شوې وې، چې اوس یې هم یو نیم ژېړ بخنه ټوټه پاتې ده. د نقاشۍ خال خال نښې هم دي، چې نیلا رنگ پکې واضح دی. د بهر نه دا مقبره درې پوړیزه ښکاري، چې ځینې برخې یې نمایشي دي. په دویم او درېیم پوړ کې وړې چترۍ او گومبدې په تیرو جوړې دي. مقبرې ته د ورتلو لپاره ددې په شمال کې درې سوه فوټه اوږده یوه لاره جوړه ده.

د ۱۲۳۲ م کال په سپتمبر کې یو انگرېز پیټر مندي ددې روضې یو انځور جوړ کړی و، چې ددې د تالاب په غاړه ونې لگېدلې وې او ټول ځای پاک صفا ښکاریدو. بنایي د مغلو پر وخت هم دا سیمه په ښه حال کې وه. د نولسمې پېړۍ په سر کې چې انگرېزانو دا سیمه ونیوله، نو دلته یې د تاریخي ودانیو سروې وکړه او هر څه یې د کاغذ پر مخ ولیکل. د ۱۸۱۲ او ۱۸۱۳ په دوو کلونو کې انگرېز سروې

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوونکي فرانسس بوکانن، چې د سهسرام کوم انځور راښيي، هغه وربانـدې پخپله هم د شرم احساس ښکاره کوي. دی ليکي، " د مقبرې د تالاب د کنستلو نه وروسته ددې په خاوره شاوخوا يو کچه دېوال جوړ و، چې اوس وران دی. دلته ونې نه ليدل کيدې، د قبر ته ورتلونکې لاره په اوبو کې پټه او هغه وړه کوټه، چې ددې په سر کې جوړه وه، ړنګه ده. د روضې شاوخوا هر ډول قبرونه او ګومبدې ښکاري، ددی په لوېديځه غاړه عيدګاه جوړه وه. د مزار دروازه په يوې تېرې بنده کړې شوې ده، دې ته ورتلونکی پل مات شوی و اودا ښه خبره ده، چې څوک ورته نږدې نشو ورتلی، که نه له دې ځايه به دېر شيان ورل شوي وای".

بوکانن په سهسرام کې يو فقير وليده، چې ځان يې د شېر شاه د کورنۍ غړی باله، خو هيچرې د هغه قبر ته نه و ورغلی. انګرېز افسر په يوې کشتۍ کې د تالاب نه د مقبرې ودانۍ ته ورغلو او ليکي: " په تالاب کې د انسان او د ځناورو فضله مواد ښکارېدل، ډېرو هندوانو دلته ځانونه مينځل او ان ددې اوبه يې څښلې. د اينځر د ونو جرړو د مقبرې دېوالونه او ددې

چا چاپېره ورو ودانيو ته ښه زيان رسولی دی، ددې يوه ګومبده پريوتې ده. د شېرشاه ددې مقبرې د ساتنې لپاره د وقف زمکې وې."

ښايي د انګرېزانو پر وخت دا ځای پاک کړی شو اوکله چې نامتولرغون پوه جارج کننګهم څو کاله وروسته سهسرام ته ورغلو، نود شېرشاه د مقبرې په اړه ليکي: " په هند کې مې د تاج محل نه وروسته دومره ښکلې مقبره نه وه ليدلې"

د شېر شاه د مقبرې نه نيم ميل اخوا شمال کې دده د زوی اسلام شاه (جلال خان) مقبره ده، چې نيمګړې پاتې ده. دده د مقبرې ګومبده لسو نه پينځلس فټه لوړه جوړه اونقشه يې هم هاغسې ده لکه چې د شېر شاه د مقبرې وه. په دې ګومبده کې له اسلام شاه سره دده اخښې عادل شاه سورهم خښ دی او د ماشومانو پينځه قبرونه هم دي. اسلام شاه په ۱۵۵۳ کې په ګواليار کې مړ شو، نو زوی فېروز خان ماشوم و. دده خپل اخښی (د ښځې ورور) مبارز خان د خپل زوی سرپرست جوړکړی و، خو د هغه په جنازه کې دده دواړه ماشومان ورک شول. مبارز خپل خوريونه ووژل

(c) ketabton.com: The Digital Library

او پخپله یې د سلطان عادل شاه په نوم په گوالیار کې خپله باچاهي اعلان کړه. دا د مبارز خان لویه تېروتنه وه، ځکه که ده د شېر شاه سور د لمسي د سرپرست په توگه باچاهي کړې وای، نو ډېر پښتانه به د سورکورنۍ د نومونو په ویاړ ورسره یو شوي وای، خود حکومت حرص د عقل دښمن وي. ښایي دا ماشومان د وژنې نه وروسته د اسلام شاه وفادارو ملازمانو دلته ښخ کړي وي.

د شېر شاه د مقبرې په جنوب کې دې مقبرې ته ورته یوه بله مقبره هم ده، خو دا هم نیمگړې پاتې ده او د قبر د پاخه خپر هم نشته. ځایي خلک وایي، چې دا د شېر شاه د پیر روضه ده، خو ثابته نه ده. د سهسرام د ښار په منځ کې د شېر شاه د پلار حسن خان سور مقبره هم ده، چې چار چاپېره ترې لوی دېوال تاو دی. دا یو مستطیله ودانۍ ده، چې په ختیځ، شمال او جنوب لوري دروازې لري او هر یو گوټ ته یې یو ه گومبده وه. لوېدیځ لوري ته یې یو جومات دی، چېجوړښت کې د شېر شاه د مقبرې په شان دی، خو وړوکی او دوه دروازې لري.

د دې ودانۍ په کتلو انگرېز سروې کوونکي بوکانن ، ډېر د شرم او د کرکې احساس کوي. وایي: " تحصیلدار یا مالیه اخیستونکی، چې مسلمان دی له جومات سره جوخت خپل کور جوړ کړی دی او ښه پاک یې ساتلی، یو کس ورله هره ورځ صفاي کوي او دی ورله معاش هم ورکوي، خو مقبره او جومات یې بې غوره ساتلي دي، چې د اینځر د ونو په جرړو ورو ورو په ړنگېدو دي. کله چې انگرېزانو دا سیمه ونیوله، نو هغوی دلته یې خپل گودام جوړ کړ او د مقبرې په کوټه کې یې خپله اسلحه وساتله. اوس دلته لوښي لرگي ایښي دي او دا ټول د کولیانو (بار وړونکیو) ، مزدورانو او د عامو خلکو د تگ راتگ ځای شو. یواځې د قبر دروازې یې په خاورو بندې کړي دي، نه د اینځر ونې وېستل شوي او نه د دې صفایي کېږي".

په نولسمې پېړۍ کې د سهسرام زیاتره کورونه د خښتو جوړ و او کاشي خښتې به هم پکې کارېدلې، کوڅې یې تنگې او کږې وږې وې، خو بوکان ته د بهار په پرتله ښه حالت کې ښکاریده. هغه وخت دلته د هندوانو په پرتله مسلمانان په زیات شمېر کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوسېدل او د دوی هديرې پکې هر ځای ښکاريدې.

بوکانن د شېر شاه د کور يادونه کوي او وايي: "د شېر خان کور د ښار په شمال کې جوړ و، چې اوس پکې د خښتو ډېرې ښکاري. د دې يوې غاړې ته هندو مندر جوړ کړی شوی دی، خو ددې کنډوالو او د خښتو شمېره دومره کمه ده، چې گومان نه کېږي چې شېر خان به دلته اوسېده.

يو پير زاده چې شاه صاحب (سجاده نشين) نومېږي، د خپل باغ دروازه راته پرانسته چې هر ډول مېوې او گلانو ونې او بوټي پکې ول. د سهسرام کلا اوس هم شته، چې ده (شېر شاه) به پکې ژوند کړی وي. د سهسرام نږدې غرونه تري درې ميله لرې دي او يوه تنگه لاره پکې جوړه ده. څېرمه ورته د کدرا سيند بهېږي. د شاه صاحب د کورنۍ يو تن (مشر) ددې سيند د پاخه پل جوړ کړی و.

د سهسرام کلا د هگۍ په بڼه جوړه ده او دواړو غاړو ته يې لوی فصيل په سر گول برجونه دي. په دې کلا کې درې پوړيزه ماڼۍ رنگ محل نومېده، چې تشې کنډوالې يې پاتې دي او عام خلک ورته "قلعه"

وايي. د کلا زياته برخه اوس د پوليسو تانې او نورو ودانيو اخيستې ده. د ښار نه يو ميل لرې په جنوب کې د علاول خان مقبره ده، چې ددې ټولو مقبرو جوړونکی د شېر شاه مهندس و. دا مقبره ساده او ښکلې ده، خو ددې حالت هم ښه نه دی او يو وخت دې مقبرې ته نږدې يوه فاحشه خانه هم وه."

علاول خان سور د جون پور د يو سردار محمد خان سور زوی و. په هند کې د هغه د لاس جوړې شوې ځينې ودانۍ د شېرشاه او پخپله د علاول خان د لوړ فکر ښکارندوی دي. پخپله شېر شاه د هند د مهمو ودانيو مشاهده وکړه، چې د هندوانو معبدونه او د مسلمانو باچاهانو له خوا جوړ شوي جوماتونه او کلا گانې پکې وې. ده د لوديانو جوړښت هم وليدو او په سهسرام کې يې د خپلې مقبرې نقشه پخپله جوړه کړه، چې د هندوانو د معبد په څېر د اوبو په منځ کې ده.

د سهسرام په ختيځ کې د غرونو د پاخه د شېرگړه کلا ده. د کلا تېږه هم سور بخنه ده. د سهسرام په لوېديځ کې کاو سيند بهېږي، چې په جنوب کې له يو بل وړوکی سيند کودرا سره يو ځای کېږي. د دې پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

غاړه شېر شاه یو مضبوط دېوال جوړ کړی و، چې د یو پله نه په غرونوکې شېر گړه ته د ورتلو خفیه لاره وه. په برسات کې دا سیند ډېر سېلابي وي، خو په ژمي کې یې اوبه کمې وي. که څه هم په شیر گړهـ کې وړوکی بازار او کورونه ول، خو دا د شېر شاه مرکز نه و او ښایي د خپلې کورنۍ لپاره یې یو خوندي ځای گڼلو، چې په بیړني حالت کې دده خزانه او نور اکمالات پکې ساتل کېده.

شېر گړهـ د غرونو په ډډه کې پټ ځای دی او د لرې نه د غرونو یوه برخه ښکاري.

همایون چې د ډیلي پر تخت بیا کښېناستو، نو د اسلام شاه د اخښي عادل شاه سوري د کورنۍ د ټولو غړیو د ووژلو امر یې ورکړ. هغه وخت وېرېدلو ښځو په شېرگړهـ کې پناه واخیسته، خو اخره کې وربانديې ټول رسد بند کړی شو. کله چې دوی تسلیم شول، نو ټول یې د قلا د فصیل نه لاندې وغورځول.

په بهار کې د روهتاس تاریخي کلا د شېرگړهـ نه ۷۰۰ فټه لوړه ده، چې د سون وادۍ ترې ښکاري. شېر شاه په **۱۵۳۷** م کې دا کلا د راجپوت نه ونیوله.

د روهتاس سیمه د لوړ غره د پاڅه په **۲۸** مربع میله زمکه کې خپره وه او دېرش کلي پکې اباد ول. کلا ته ورختونکې هره یوه پوړۍ **۱۲** نه تر اتلس انچه لوړه ده او اس وربانديې په گرانه ختلی شو. دې کلا ته به تکړه ځوانان ختلی شول. ددې قلا ساتونکي د شروع نه د راجپوت قام خلک ولاو د چندرابن کورنۍ سره وه. دلته د اوبو درې تالابونه د دوی د راجه گانو (بن راجه، گور راجه او چندرابن وغېره) په نومونو دي.. شېر شاه دلته د پخوانۍ کلا په منځ کې نوې کلا جوړه کړه، چې د ختیځ نه لوېدیځ ته ددې ساحه یو میل او شمال نه جنوب ته نیم میل وه.

په **۱۵۴۲** م کال د مې د میاشتې په پنځویشتمه نېټه شېر شاه د جهلم نه لس میله سوېل لوري ته د روهتاس په نوم د یوې بلې کلا د بنسټ ډبره کېښوده.

د لویو کلا گانو جوړونکي شېر شاه په **۱۵۴۱** م کې د ډیلي په جنوب کې د اندر پرستها تاریخي ځای د خپلې کلا لپاره غوره کړو، چې اوس د زاړه کلا (پرانا کلا) په نامه یادېږي. دلته یو جومات هم دی او پلان یې دا و، چې دا به ټول په سپینو مرمرو

(c) ketabton.com: The Digital Library

جوړېږي، خو دا تېره خلاصه شوه نو بیا مهندس ډېر په مهارت د سرو تېږې په کارولو دا جومات پوره کړو.

د کلا په منځ کې یو ګول برج دی چې اوس ورته "شېر منډل" وایي. دا اته څنډې لري (هشت پهلو) او په بره پوړ کې یې هرې خوا ته محرابونه دي، دا هم د هندو جوړښت په شان دی. وروسته بیا شېر شاه دلته خپل کتابتون جوړ کړو او یو ماښام ددې له پوړو راپرېوتو او مړ شو.

په بهار کې د سهسرام نه وروسته د سوري کورنۍ مېشت ځایونه د چېن پور په سیمه کې وو. دا په ځینو تاریخونو کې د چوند په نوم او په پارسي متنونو کې کله "جېند" او کله "جوند" لیکل شوی دی. د چېن پور نه دوه میله ختیځ کې یو تاریخي مزار د مولي خان نومې دیني څټې په قبر جوړه ده. دده خپل نوم بل څه و، خو زیارت یې نږدې د ماهوله نومي کلي په نوم یادېږي. دا مقبره د تېږې نه جوړه او ګومبده لري او د خاورو نور قبرونه هم ورسر جوړ دي.

د چېن پور په لوېدیځ کې د بختیار خان مقبره ده، چې د ده مشر زوی فتح خان د شېر شاه زوم و. دده

مقبره د حسن خان د مقبرې په شان جوړښت لري، خو په ښه حالت کې ده. ددې چار چاپېره د تیږو دېوال دی او شاو خوا ترې ونې کرل شوي دي، خو ددې زړو ونو جرړې اوس د مقبرې یو دېوال ړنګ کړی دی. د مقبرې او د غونډېو تر منځ یو وړوکی سیند دی. په دې ګومبده کې پینځویشت قبرونه ول، چې ځینې پکې د چت نه راښخېدلو او بو خراب کړي دي. مرکزي قبر اوس هم پر ځای دی او دولس دیارلس لوی او واړه قبرونه هم ورسره دي، چې ټول د یوې کورنۍ معلومېږي. دا څرګنده نه ده چې فتح خان کوم ځای ښخ دی، خو داسې ښکاري چې دی به له خپلو ښځو او ماشومانو سره یو ځای وژل شوی وي.

د فتح خان یو کشر ورور داود خان د مغلو د برلاسې پر وخت دا هدیره جوړه کړې وه. دده قبر د پلار د قبر نه لږ لرې، خو وړوکی دې او ګومبده وربانډې نشته.

د بختیار خان د مقبرې په جنوب ختیځ لوري د اوبو یو لوې تالاب دی. ددې مقبرې مجاور اتیا (جریبه) ښیرازه زمکه لري اود انګرېزانو په حکومت کې یې هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مقبرې د ساتنې لپاره د مياشتې لس دولس روپۍ اخيستې، خو د انګرېزانو په رپورټ کې ليکلي دي، چې دی د مقبرې خيال نه ساتي او دلته يو پير درګاه ته زيات عقيدت لري، چې عثمان شاه نومېده او د شېرشاه نه وړاندې هلته موجود واو وايي چې دا هر څه د پير په برکت کېږي.

عثمان شاه د سيمې د برېخ پښتنو لپاره يوه سپېڅلې څېره ده. د پير عثمان قبر د سيند په لوېديځه غاړه پر يوه لوړ ځای جوړ دی او د پاڅه پرې ګومبده نشته. ددې چاپېره يو دېوال دی، ددې په شمال لوېديځ کې د بختيارخان خوريي حسين خان خښ دی، چې د پير عثمان د قبر دېوال يې پوخ کړی و. دده ښځې ماشومان او نور خپلوان هم په دې هديره کې خښ دي ، چې په ځينو باندې ګومبدې ولاړې دي. دلته يو وړوکی جومات هم جوړ دی.

داود خان د پير عثمان زيارت ته نږدې په غونډۍ يوه باره دري جوړول پيل کړيې وه، چې نيمګړې دېوالونه يې پاتې دي.

په نولسمي پېړۍ کې د چېن پور زمېن دار يو

پښتون و. هغه خپل زوی د انګرېزانو ديوان (منشي) ته ولېږه او ورته ويې ويل، چې دلته ټول دوه نيم سوه کورنۍ دي او په دې کې پنځوس کورونه د پښتنو ول، خو اوس پکې يوولس کورنۍ پاتې دي، خو د ګاونډي سيمې زمېن دار انګرېز ته وويل، چې دلته د پښتنو سل کورونه پاتې دي.

د بهار د نورو سيمو په پرتله په چېن پور کې د پښتنو کورونه ښه جوړ شوي دي. د هر کور سره د خټو يوه کلا هم شته، چې ښه ساتنه يې کېده. د سيمې راجپوت دلته له پخوا راهيسې مېشت ول. دلته د دوی زړه کلا اوس هم شته، چې چارچاپېره ورته د اوبو خندق جوړ و او د دفاع لپاره يې کاراوه. ددې د پاڅه د شېرشاه يا د مغلو پر وخت يوه نوې کلا جوړه شوې وه، چې په کنډوالو کې يې خلکو د اوسېدو نوي کورونه جوړ کړي او يو مسلمان پير هم دلته خښ دی.

د مغل باچا شاه جهان پر وخت د روهتاس ګړهـ د کلا کوماندان اخلاص خان نومېده او د چېن پور سيمه هغه ته د جاګير په توګه ورکړې شوې وه. ده د کلکتې په سړک د اخلاص پور په نوم يوه ښاريه اباده کړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په نولسمې پېړۍ کې د چېن پور هندوانو دعوه وکړه چې د سيمې پښتانه پخوا راجپوت ول او وروسته مسلمانان شوي ول او ځان له دوی بېل گڼي.

د مغلو پر وخت دې راجپوت هندوانو په نورو ځايونو کې ځان له کورونه جوړول او دوی سره به يوځای نه اوسېدل، خو د انگرېزانو په حکومت کې ورته هغوی د ژوندضمانت ورکړ، نو ورو ورو يې بېرته د دوی په منځ کې ژوند پيل کړ.

د هند د اريايي عقيدې پر اساس د ټولنې خلک په څلورو طبقو يا برخو وېشلي دي. برهمن تر ټولو لوړ او د معبدونو ساتونکي، ورپسې کهشتري يا جنگيالي چې ټول راجپوت پکې شامل دي، درېيم وېش يعني کروند گر او تجاران او ټيټه طبقه يا شودر، چې د ټولو خدمت کوي. کله چې راجپوت هندوان په بهار کې مسلمانان شول، نو دوی ځانونه د پښتنو انډول گڼل. د اسلام نوم د دوی لپاره بس نه و، همدا وه چې دوی ځانونه د پښتنو په توگه ورپېژندل او هماغسې، چې د پښتنو قامونه ول، دوی هم ځانته د يو قام نوم غوره کړ.

په پټنه کې يو استاد راته داسې پښتون راوپېژندلو. شپېته کلن محمد اظهار خان وايي، چې دوی يوسفزي پښتانه دي. دی سرکاري ملازم و او اوس اووه زامن لري. ده راته وويل، چې دوه سوه کاله پخوا به يوسفزي پښتانه د بمبۍ نه بهار ته راتلل، چې زياتره به يې د آسونو تجارت کاوه. وروسته دوی له ځايي ښځو سره ودونه وکړل او تش د قام نوم ورسره پاتې شو.

اظهار وايي: دی د هغو پښتنو نه دی، دی پټنې ته نږدې د دهمار په کلي کې ژوند کوي. دلته ټول څلور سوه کورونه دي، شل ، پينځويشت پکې د مسلمانانو او هغې کې هم يو کور دده دی. دده په وينا ، د راجپوت له کليو سره څنگ په څنگ د پښتنو دولس کلي اباد دي، چې د يو څو نومونه داسې دي: پيرو ، ابراهيم پور، ملکي، داون او داسې نور... اظهار دعوه کوي، چې ډېر خلک ځان ته پښتانه وايي او له خپل نوم سره د "خان" توری ليکي، خو دوی د پښتنو ځانگړتيا نه لري.

ما ترې پوښتنه وکړه، چې د پښتون ځانگړتيا څه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي؟ نو راته یې په ګوتو وشمېرل .

لومړی: د نورو خلکو لپاره به د لاس روغبړ مهم نه وي، خو پښتون به تل درته لاس راوړاندی کوي او تا سره به تود روغبړ کوي .

دویم : کله چې پښتون درسره لوز وکړي، نو هغه به ارو مرو پوره کوي، دوی وعده خلافي نه کوي.

درېیم: پښتانه په نورو مسلمان قامونو کې واده نه کوي، که څه هم دا دود اوس په بدلیدو دی..

څلورم: د واده پر وخت به پښتنه ناوې چرې هم د مېلمنو په وړاندې نه راښکاره کېږي او کله چې یې د پلار له کوره وباسي، نو څادر یې پرې غوړولی وي.

پېنځم: د پښتنو ښځې د پردیو سړو مخې ته نه راښکاره کېږي.

شپږم: که تاسو د پښتنو کورونو ته ورشئ، نو سړي له سړو سره کښېني او ښځې به په کور کې دننه له ښځو سره کېني. که یو څوک په چا ظلم کوي او یو پښتون نږدې وي، نو دی به د مظلوم مرستې ته ضرور راوړاندې کېږي.

اظهار د خپلو خبرو په پای کې وویل، مونږ په

پښتنو ډېر ویاړو، ځکه دوی په افغانستان کې تل له لوی قدرت سره جنګېدلي دي.

د اظهار له خبرو مې دا نتیجه واخیسته، چې په بهار کې د پښتنو له نوم سره یو افسانوي تړاو پاتې دی. د ټولنې بې وزلې، له عامو خلکو سره سپک سلوک، چې ځینو ځایونو کې مې پخپلو سترګو ولیدل او د زړو روایاتو ختمېدل یوه نارامي رامنځ ته کړې ده. په دې حالاتو کې ممکن پښتنو پکې څه نا څه مثبت کارونه کړي وي، چې اوس د بهار هر مسلمان له خپل نوم سره "خان" لیکل غواړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماخذ

۱. د فرانسس بوکانن رساله. د ۱۸۱۲ او ۱۸۱۳ م تر منځ د شاه اباد ضلع د سروې پر وخت ليکل شوې وه. ۱۹۲۲ م کې د بهار د پټنې حکومت چاپ کړو. ۱۳۴ مخ

پټنه د تصوف ښار

په ۲۰۰۰ ميلادي کال د پنجاب د چندريګړ په يو نړيوال کانفرنس کې د افغانستان استازي استاد عبدالخالق رشيد د پټنې د اره پوهنتون د اردو ژبې يو استاد شاه حسين احمد سره وليدل، چې ځان يې ورته د شاه ارزاني د سجاده نشين په توګه هم ور وپېژندلو. د نورو پوښتنو او ځوابونو نه څرګنده شوه، چې دده هم هغه ارزاني ياداوه، چې د پير روښان د غورځنګ يو غړی، دده مريد او خليفه و او د پښتو تصوف او د ادب نه څو سوه کاله ورک و.

په بل کال چې استاد رشديد د يوې بلې غونډې لپاره پټنې ته لاړ، نو د ارزاني مزار يې وليدو او دده خبرې پخلی يې وکړ، چې آيا دا هماغه ملا ارزاني

(c) ketabton.com: The Digital Library

خښکي (خوېشگي) دی، چې د شپاړسمې میلادي پېړۍ په وروستیو کې د تصوف د لارې د اسلام د دین د خپراوي لپاره روان شوی و؟.

د پټنې ښار په لومړي ځل د شېر شاه له خوا د بهار پایتخت کړی شو. له دې وړاندې بهار، چې اوس ورته بهار شریف وایي، چې د گیا په ختیځ کې په ۴۲ کلومیټرۍ کې ددې سیمې مرکز و. دا اوس د یو صوفي شاه شرف الدین د زیارت لپاره نوم لري او یو وخت د پوهې او علم مرکز و.

د بهار شریف د شاوخوا سیمو په کلو بانډو کې د پښتنو بېلا بېل قامونه ژوند کوي، خو د دوی شمېره دومره لږه ده، چې یواځې د تاریخ استادانو ته معلومېږي.

هسې خو د بهار په هره دوه کیلومیټرۍ کې د یو صوفي زیارت جوړ دی، خو د پټنې نه سهسرام ته په لاره ما دا زیارتونه ولیدل. په ۲۰ کیلومیټرۍ کې د شیخ کمال الدین یحي زیارت دی، چې د سهروردیه طریقې پیر و، دده مزار ډېر په شین ځای کې و.

د شېر شاه د پیر مانېري شریف زیارت د پټنې نه

دېرش کلومیټره سویل ته جوړ دی، چې ابراهیم کاکړ نومې ارکیټکټ جوړ کړی و. د پټنې پوهنتون د فارسي ژبې استاد طلحه برق معلومات راکړل.دا ودانۍ ما پر لاره ولیده، د اوبو پر غاړه په یوې اوچتې غونډۍ له تېږو جوړ مزار په یو خاموشه ځای کې جوړ دی، چې سړک ترې ډېر لرې دی.

د پټنې پوهنتون د تاریخ یو استاد پروفېسر انوار عالم راته وویل، چې ابراهیم کاکړ د شېر شاه یو صوبه دار او مهندس هم و، غوښتل یې چې په بهار کې د مخدوم یحیی مانیري په قبر مزار جوړ کړي، خو بیا ورته بشارت وشو چې د هغه قبر دې همدغسې پرېښودل شي، نو بیا هغه د دولت مانیري په قبر، چې د شېر شاه پیر و دا شانداره مقبره جوړه کړه. دې ته بړې درگاه (لوی درگاه) وایي. په دې ښکلي زیارت کې سره ډېره کارول شوې ده او له ۱۰۱۷ نه تر ۱۰۲۷ هـ ق کلونو کې جوړه وه، چې شاوخوا ښکلی باغ او یو تالاب هم لري، خودې ته نږدې اوس یو مېلمستون جوړېده، چې خلک ورته سېل له راځي، ددې زیارت سکوت مات کړی دی. دلته د وړاندې نه د بالي ووډ د

(c) ketabton.com: The Digital Library

فلمونو لپاره ډلې راروانې وي او ښايي چې څو کالو کې به دلته دا خاموشي نه وي.

له **۱۵۵۷** نه تر **۱۵۷۲** م **مغل** باچا اکبر بهار د بنګال سره يو ځای اداره کاوه، خو د مغلو د دورې نه وروسته بنګال د مسلمانو نوابانو ولقې ته ولاړو او د بهار سيمه د يو بېل ولايت په توګه اداره کېده.

اکبرباچا پخپله نالوستی و، خو د هر دين له عالمانو سره به يې خبرې کولې او ځان به يې پوهاوه. ده ته په هر يو مذهب کې ښه والی ښکارېده او د هند په لويه وچه کې يې د خپل کاميابه حکومت او د خلکو د خوښې د ترلاسه کولو لپاره يو نوی دين رواج کړ، چې دين الهي نومېده. ددې کړنلاره د اسلام، برهمني او مسيحيت يوه ګډوله وه، چې ځينو درباري عالمانو يې سرپرستي وکړه، خو نورودا کفر او الحاد وګڼلو.

په دې کې د وزيرستان د کاني ګرم د سيمې بايزيد انصاري(روښان) هم و. دده روښاني پاڅون په جهاد بدل شو او مغل واکمن ورپسې لښکر ورواستاوه. بايزيد ننګرهار ته نږدې په **۱۵۸۰** م کې جنګ کې ټپي

اوڅو ورځې وروسته د پېښور په کلپانۍ کې مړ شو.

خو د روښان زامنو او لمسو خپل جنګ جاري وساتلو، ترڅو د اکبر د زوی جهانګير پر وخت دده لمسو ته په هند کې منصبونه او جاګيرونه ورکړی شول. د روښان د تصوف پېغام دده شاګردانو د هند نورو سيمو ته يوړو، خو نوم يې ورک شو. د پير روښان د مريدانو په حلقه کې ملا ارزاني خوېشکي (خېشکي) هم شامل و او په کتابونو کې دومره ليکلي ول، چې دی د پنجاب د کسور نه ورغلې و او د پير روښان نه د زده کړې وروسته بېرته کسور ته ولاړو او هم هلته ښخ دی.

نور بيا ليکي، چې پير روښان له خپل ليک سره دی د هند پر لور واستاوه او بيا يې درک ونه لګېده. دده شعرونه او څو ليکنې په پښتو ادب کې پاتې شول.

په **۲۰۰۳** م کال چې زه کله د بهار د پښتنو په اړه د څېړنو لپاره له استاد رشيد سره پټنې ته ورغلم، نو حسين احمد د ارزاني د مزار په خانقاه کې يوه غونډه جوړه کړه. هلته راته ده او نورو استادانو معلومات راکړل. حسين احمد د شاه حسين په نوم د ارزاني

(c) ketabton.com: The Digital Library

دیارلسم ځایناستی دی او د روښانی تصوف ډیوه یې بله ساتلې ده. ده وویل: " شاه ارزاني د خپل پیر (روښان) په څیر د وحدت الوجود لاروی او مبلغ و. دی د اسلام د پیغمبر صلی الله علیه وسلم په بشارت هند ته ورغلی و.

مغل باچا اکبر، چې په هند کې یو نوی مذهب د "دین الاهي" په نامه معرفي کړو، نو ددې د اغېزو د لرې کولو لپاره دی هندوستان ته لېږل شوی و. ځینې خلک دې ته گوته نیسي، چې د اکبر په مخالفت کې حضرت شاه مجدد الف ثاني راپورته شوی و، نو شاه ارزاني دا کار څنگه وکړو. په دې اړه په تذکرو او کتابونو کې لیکل شوي دي، چې د مجدد الف ثاني د مناظرې او د بحث انداز خپل کړی و، چې یو ډول شخړه یې جوړوله، خو شاه ارزاني په ډېره مینه، محبت او د یو مهربانه مشر په ډول د رېښتیني اسلام دین خپراوه. دده لاره د امن لاره وه او هغه وخت خلک په لوی شمېر د دوی شاوخوا راټول شول. ښایي پټنې ته د ورتللو وړاندې ارزاني د کسور نه اجمېر، ډیلي، بنارس او عظیم اباد کې ایسار شو او په

سلگونو شاگردان یې وروزل.

شاه ارزاني په بهار کې د اسلام له تبلیغ سره سره د دین علم هم ضروري وگڼلو او د "مدرسة الاسلام" په نامه یې یوه مدرسه جوړه کړه، چې د قران تفسیر، فقه او د حدیث تعلیم پکې ورکول کېده. دده تعلیم نه یوازې بهار، بلکه د شاوخوا نوروسیمو ته هم خپور شو.

د پارس (ایران) د کرمان نه د دیني زده کړو لپاره یو کس شاه عبدالله کرماني بهار کې د شاه ارزاني شهرت په اورېدو دلته راغی. دلته یې د ارزاني نه د دین د خپراوي اجازه واخیسته او هغه بنگال ته ولېږه. ښایي دده د شهرت له کبله په سیمه کې د مغلو لپاره هم یوه درنه ختمه شوه. ده راته وویل، چې مغل شهزاده شاه جهان د باچا جوړیدو نه وړاندې دده په خدمت کې حاضر شوی و او ده ورته بشارت ورکړی و، چې ته به باچا کېږې.

همدغه لامل و، چې کله شاه جهان باچا شو نو دده مزار جوړولو امر یې ورکړ او زمکې یې ورته وقف کړې، چې د مدرسې او د مزار ساتنه پرې وشي. دده د

مزار شاوخوا بې شمېره نور قبرونه هم دي، چې دده مريدان پكې ښخ دي . د جومات او د خانقاه نه علاوه، ښايي پخوا به ترې چار چاپېره زمكه شنه او ونې لرونكې وه، خو اوس پكې خلكو كورونه جوړ كړي دي. د نولسمې پېړۍ د يو انگرېز د لاس جوړ كړې انځور ددې ښكارندوى دى، چې د ارزاني د مقبرې شاو خوا ونې وې.

په نولسمې ميلادي پېړۍ كې دلته يوه عيد گاه هم جوړه شوه او د اختر په ورځو كې په زرگونو كسان دلته د لمانځه لپاره ورځي. شاه ارزاني واده نه وكړى او كله چې دى په ١٠٢٨ هجري (١٦٤٩ م) كې وفات شو، .نو دده مريدانو پرېكړه وكړه، چې دده د تعليماتو د جاري ساتلو لپاره به يو كس دده پر گدۍ كېني او د خانقاه مجلسونه او مدرسه به اداره كوي. دا كس به ټاكل كيږي اوكله چې د خپل مقام نه تقاعد كېږي، نو د بل كس نوم به ورته ټاكي او كه په دې كې اختلاف وي، نو رايه به اخستل كېږي.

اوس هم دده د خانقاه د متولي (سجاده نشين) انتخاب كېږي او زياتره د پټنې پوهنتون يو استاد

وي. په ټول هند كې دا يوائينى مزار دى، چې سجاده نشين يې موروثي نه وي. شاه حسين احمد راته وويل: " د هند د وېش نه وروسته دا مدرسه وتړل شوه. خو د تېرو څو كالو راهيسې پكې د درسونو لړۍ بيا پيل شوې ده.اوسنۍ مدرسه ما له شلو شاگردانو سره پيل كړې وه، نيم شاگردان له خانقاه سره نږدې په يوه كور كې مېشت دي، چې ډوډۍ او جامه ورته وركول كېږي او د ډوډۍ پخول، صفايي او د جامو د مينځلو كار پخپله هلكان كوي. د لسو كالو هلكان هره ورځ مور پلار مدرسې ته راولي. په مدرسه كې اوس درې استادان دي او د قران د زده كړې او د حفظ لپاره مو درې كاله موده ټاكلې ده.

كه يو شاگرد دا نشي كولى، نو بيا هغه ته نورې ژبې (هندي، اردو او انگرېزي) زده كوي او عام ښوونځي ته يې استوو. هغه چې كورس پوره كړي، په نورو ځايونو كې درس وركوي او د مدرسې له خوا تعقيب كېږي. د كورسونو او د نور خرڅ لپاره چنده راټولېږي، هر كال د شاه ارزاني د عرس لپاره درې ورځې ټاكل شوي دي، چې يوه ورځ يې د ښځو لپاره

وي. دلته د هر مذهب خلک ورځي او د خپل زړه مراد غواړي. د عرس په موقع د ځلويښتو زرو نه زيات خلک راټوليږي او ډېرې پېسې ورکوي.

د ودونو په موقع ښځې دلته ناوې راولي او د هغې د ښه ژوند لپاره دعا کوي. همدا شان مې يوه ډله ښځې له ناوې سره د ارزاني د زيارت نه بهر وليدې، دوی په لاسونو کې ډيوې نيولې وې او د سندرو په ويلو دننه ورغلې. يوې ښځې راته وويل: واده سبا ته دی، خو زموږ رواج دی، چې ناوې د نکريزو په شپه د شاه ارزاني زيارت ته اورمرو راولو، چې په راتلونکي ژوند کې خوش بخته وي.

د هندوستان په پښتو شاعرۍ کې قصيده د يو شعري ژانر په توګه لومړي ځل د ارزاني په شاعرۍ کې ښکاره شوه او تراوسه چې په هند کې کوم اسناد څېړل شوي دي، ښيي چې ارزاني لومړنی شاعر دی چې په پښتو کې يې الفنامې ليکلې دي.

يو الف دی دې کليات کې   محيط شوې لور په لور دی
کل زرې الف پېدا کړې   دی په کل زرې کې نور

د ارزاني د نورو لادرکه کتابي اثارو په اړه مې د شاه حسين نه وپوښتل، نو هغه راته وويل: " د ارزاني

پښتو ديوان د پټنې پوهنتون يو پروفېسر څه موده وړاندې له ځانه سره کور ته يوړو .دی په پښتو نه پوهېده، نو يو تن افغان يې راوبللو چې ددې په ليکنه ځان پوه کړي. اوس هغه پروفېسر مړ دی، کور واله يې خبر نه دي چې کتاب څه شو او د افغان نوم هم چا ته نه دی معلوم".. ښايي په لاس ليکل شوی دا ديوان يا خو د چا په کور کې له زړو شيانو سره ورستېږي او يا پرې چا پېسې ګټلي دي.

شاه حسين وايي، چې مونږ ته چې څومره شيان رارسيدلي دي، په هغې کې د پښتو ديوان نه پرته يوه سفر نامه وه، يو د مراته المحققين رساله وه چې ډېرې نسخې يې شته دی،خو د هندوستان څېړونکيو په دې د نورو نومونه وليکل او خپور يې کړ. يو کتاب د بسم الله تفسير و. چې زما لاس ته نه دی راغلی، خو ځينې برخې يې چاپ شوي دي. دده جامې ، دستار، کلاه، پڼې ، تسبيح، کشکول او مسند شته او د عرس په موقع يې راوباسو.

شاه حسين وايي: د ارزاني د عرس په موقع د شاوخوا سيمو نه چې کوم خلک راځي، هغوی زياتره

افغاني لباس اغوندي.

په پټنه کې د خدا بخش کتابتون د یادونې وړ دی.

مولوی خدا بخش خان پر ۱۸۴۲ م کال کې زیږېدلی واو د پټنې له مخورو قانون پوهانو څخه و او له کتابونو سره یې بې کچه مینه لرله. ده به هر ځای د لوستلو لپاره کتابونه اخیستل او کله چې په دکن کې د سترې محکمې قاضي و، نوهلته یې قلمي نسخې راټولې کړې. د ۱۸۹۱ م نه دده د کتابونو لویه زېرمه دده په کور کې وه او په ۱۹۰۸ م کې دده د مړینې نه وروسته د ده دوو زامنو د پلار په کتابتون کې نور کتابونه هم ورزیات کړل، ان تر دې چې دا یو شتمن کتابتون شو او د څېړنو لپاره به ترینه خلکو ګټه اخیستله.

په ۱۹۵۸ م کې چې کله ډاکټر ذاکر حسېن د بهار والي وټاکل شو، نو ده د بهار په لر او بر کې قلمي نسخې او نایابه کتابونه را ټول او دې پوهنتون ته ډالۍ کړل. هغه زیاتره کتابونه د خلکو له کورونو وموندل او په پېسو به یې ترې واخیستل. ددې دوه ګټې وشوې: یوه دا، چې هغه کتابونه چې د خلکو په

کورونو کې ایښې ول، د ضایع کیدو نه وژغورل شول او بله دا چې د خدا بخش کتابتون پرې غني شو.

د ډاکټر داکر حسېن د هلوځلو له کبله کتابتون لپاره نوې ودانۍ جوړه شوه. په ۱۹۷۹ م کې حکومت دا کتابتون پخپل اختیار کې واخیستو او اوس ددې ټول لګښت د حکومت پر غاړه دی.

د خدا بخش کتابتون مشر ضیاءالدین انصاري راته وویل، چې اوس له دوی سره یویشت زره قلمي لیکنې اوکتابونه او دوه لکه شل زره چاپي کتابونه خوندي دي. دلته د پښتو هم یو څو د لاس لیکلې نسخې شته، چې د رحمان بابا، قاسم علي اپریدي شعري ټولګې او د پښتو فارسي قاموسونه پکې شامل دي، پسې وګرځېدو او د خدا بخش کتابتون کتاب وال ښاغلی انصاري وایي:

"د پښتنو په اړه له موږ سره ډېر مواد نشته. عباس خان شېرواني د علي ګړهـ اوسېدونکی و، هغه یو کتاب "شېرواني نامه" لیکلې ده، چې د علي ګړهـ او د هغې د شاو خوا شېرواني پښتنو اوسېدونکیو په اړه یې پکې څېړنه کړې وه. موږ د پښتو قلمي نسخې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لرو، چې شمېر يې ډېر نه دی، خو په فارسي کې ډېرې نايابه نسخې شته دی، چې د علمي څېړنو وړ دي. ځينې پښتانه په دې اړه د څېړنو لپاره راغلي دي او راځي، ځکه پښتنو پر هندوستان حکومت کړی دی او په ادبياتو، هنر او په کلتور کې ډېره لويه ونډه لري. داسې موضوعگانې ډېرې دي، چې بايد وڅېړل شي".

ماخذونه

۱. پير روښان او روښاني انقلاب. سيف الرحمان مسعود. يونيورستي بک ايجنسي پېښور. ۱۰۹۸ م. ۹۷ مخ

۲. وزيرستان. لايق شاه درپه خېل. المطبعت العربيه. لاهور ۱۹۹۳ م مخ. ۱۱۲

۳. مقاله. دروښاني طريقت دلارښود او دپښتوژبې د نامتو شاعراوعارف حضرت شاه ارزاني (رح) مزار په بهارکې دی .۲۰۰۳ م. ليکوال پروفېسور عبدالخالق رشيد دجواهرلال نهرو پوهنتون استاد. . ۱۱ ، ۲۱ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بـهـار اوسـنـي پـښـتـانـه

د بهار عام خلک اوس هم د شېر شاه په نوم وياړي. دوی هغه ته د "بهار سپوت" يعني " د بهار مېړنی زوی" وايي. دلته اويا فيصده مسلمانان ځان ته پښتانه وايي او په دې کې راجپوت پښتانه هم شامل دي. د دوی د يو قام نوم هم سوري و، چې د لمر (سوريه) نه راوتلی توری دی. دده د حکومت او انتظام په اړه د پټنې د پوليس تانې مشر کرشن وير راته وويل، چې د هند د ماليې او د محصول نظام اوس هم هماغه د شېر شاه له خوا معرفي شوی نظام دی.

په عامو وګړيو کې هم د شېر شاه نوم ډېر يادېږي او

دده په اړه ډېرې کيسې په خوند خوند يو بل ته کوي. مهندر جسپال د پټنې يو سرکاري ملازم دی او دا کيسه يې راته وکړه، چې شېر شاه به د خپلې کلا پر بام سهار وختي ودرېدو او کتل به يې چې د چا له کوره لوګی را خېژي، يعنې معلومول به يې چې نغری پکې بل دی که نه؟ په دېی کې به يې د هندو او مسلمان توپير نه کاوه، که له يو کوره به يې لوګی نه ليده، نو داسې به يې ګڼله چې پر دې کور يو څه مصيبت راغلی دی يا څوک ناروغه دي او يا د خوړو لپاره څه نه لري. بيا به يې خپل يو عسکر ورلېږه، چې معلومات وکړي او داسې چې به هر څه مشکل و، هغه به يې ورته حل کړو.

د بهار خلکو شېر شاه ته د ډېر درناوي له لامله په لوړه سترګه ګوري، خو دده په تاټوبي کې دده د مزار نه پرته بل داسې څه نشته، چې دده د وختونو حال تري راڅرګند شي. انګرېزانو، چې دده د استوګن ځی په اړه په ليکنو کې اشاره کړې ده، د هغې اوس هېڅ نښې نه دي پاتې.

په سهسرام کې مې له پروفېسر شفق يوسفزي نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوښتنه وکړه، چې آیا په سهسرام کې د شېر شاه د اوسیدو ځای یا د هغه نور اثار شته؟. هغه وویل: "د بهار شریف نه یو تن د لرغونو اثارو د شعبې نه راغلی و، چې ویل یې د شېر شاه د کورنۍ نه یم. ده پخپله په سهسرام کې لټه کوله، چې اثار پیدا کړي خو دلته یې هیڅ ترلاسه نه کړل".

ده راته وویل چې په بهار شریف کې د شېر شاه په اړه یو څه پلټنې روانې دي، ځکه هلته دده د کورنۍ خلک اوسېږي، نو ځکه د زمکې په کیندلو یې د شېر شاه د وخت پخواني لوښي تر لاسه کېږي. دا چې ولې په سهسرام کې د شېر شاه اثار نه لیدل کېږي، نو دی یې علت داګڼي، چې:" کله چې مغلو له سوریانو نه واک ترلاسه کړو، نو دوی شېر شاه ته د یو ډاکو او غاصب په سترګه کتل، له دې زیات اهمیت یې نه ورکاوه او دده ټول تاریخ یې وران کړو. هاغه شېر شاه، چې په غرونو کې یې کلا ګانې جوړې کړې، آیا ممکنه ده چې هغه دې خپل تاریخ نه وي ثبت کړی، خو د همایون له بېرته راتګ سره دلته (سهسرام کې) د شېر شاه ټول اثار رنګ کړی شول، اوس ځینې خلک

دا څېړنې کوي، خو په سهسرام کې هیڅ نشته".

د پروفېسر شفق خبرې تر یوه بریده سمې دي. په کوم ډول چې د سور کورنۍ ښځې او ماشومان ووژل شول، په دې به خلکو کې وېره پیدا شوې وي او دده د وخت لیکلي سرکاري اسناد، فرمانونه او د زمکو قوالې به یې له وېرې له منځه وړې وي. د شېر شاه د دور ځینې اثار به پخپله د بهار په کلو بانډو کې وي، خو لټه غواړي. خو دا هم حقیقت دی چې په شاړسمه پېړۍ کې په پښتنو کې د تعلیم کمی و او د لیکلو دود، په تېره بیا د تاریخ لیکلو دود نه و. دوی به د جنګ په مېدان کې ډېرې تورې وهلې، خو ددې لیکلو ته نه و وزګار. کومو خلکو چې کتابونه لیکل، هغوی هم دیني لیکنې کړې دي. د سهسرام، بهار شریف او د پټنې تر منځ داسې کلي شته، چې په هغو کې له شلو نه واخله تر سلو پورې پښتنې کورنۍ آبادې دي.

په بهار کې د ګیا ضلعې یوه ښاریه، چې شېر ګهاټي نومېږي چې د جنوب لوري ته د جهاړکهنډ ته نږدې ګڼو ځنګلونو سره جوخته سیمه ده. د پروفېسر عالم د معلوماتو له مخې دلته د کوهاټ اپریدي

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوسېږي او ټول کورونه د "کوټهي پټهان" په نامه يادېږي.

شېر گهاټي ته نږدې د امام گنج نامتو کورنۍ د علي خان ده. د دوی کور "گلابي کوټهي" نومېږي. د کوټهي توری د انگرېزانو د کورونو لپاره کارېږي، نو دا توری ښيي چې يا خو دا خلک د انگرېزانو له خوا جوړو شويو کورونو کې مېشت دي او يا په هغه جوړښت جوړ دي. په لهوار کې هم شل کوره د اپريديانو دي. دغسې په کوټهي کونډا کې يوسفزي او په دومرېه کې د دومړ او شيراني قام خلک پراته دي.

سهسرام ته نږدې په سکندر پور کې د لودهي باچا په نوم د شيرانيانو پنځوس کورنۍ دي او دومره ساده ژوند کوي، چې د دوی ښځې هم په د خاورو په کچه (خامو) کورونو کې اوسېږي.

همداراز د پټنې لوېديځ په سل کلومېتري کې په زمانيه کې هم شپېته ـ اويا کورنۍ د پښتنو دي، چې د ختکو ټوله (ټولنه) هم پکې اباده ده. د دربهنگه په يو کلي مراد اباد کې اوس هم د پښتنو شل، دېرش

کورنه شته. دا ځای د يو روهيله پښتون مراد خان په نوم اباد شو او اوس د نور الزمان او د صديق خان کورنۍ مخوري دي. دلته راجپوت پښتانه هم اوسېږي، چې زيات يې زمکه وال دي. له گيا سره نږدې په پهاړي پوره کې ه د پښتنو لسو نه تر پينځلسو کورنۍ آبادې دي.

د پروفېسر طلحه برق د معلوماتو پر بنسټ، د بهار په ايالت کې د پښتنو کلي زياتره د گيا د ښار شاو خوا دي. د سهسرام په سيمه کې يو کلی، چې هغه ليدلی، د نواده په ضلع کې دی. دی وايي:

"هلته اوسيدونکي خلک د نورو نه بيخي فرق کوي. دوی په رنگ سپين، قدونه يې لوړ او متې يې مضبوطې دي. دومره زمانه پرې واوړېده، خو دوی بيا هم له ليري پښتانه ښکاري. پکري د بهار شريف نه پينځه ځلوېښت کلومېټر ليرې پروت دی او دلته هم هغسې پښتانه له ډېرو کلونو مېشت دي. دين نگر يو بل کلی دی، چې پښتنو پکې تر اوسه خپل ژوند ته بدلون نه دی ورکړی."

د پټنې نه اتيا کلومېټر شمال لوېديځ کې د

جګدېش پور کلی دی، چې سهسرام ته په لاره پکې تم شو. په بهوج پور ضلع کې راته دا کلی د يوې وړوکې ښاريې په شان ښکاره شو. دلته زر کورونه دي، چې له پنځوسو څخه زيات پکې د پښتنو دي. يو بل ته ډېر نږدې ځايي خلک د کلي دې برخې ته "پټهان ټوله" وايي، چې د کورنۍ مشر اقبال وارث يې په پټنې کې اوسيده، خو د نيکونو په کور کې يې کشر ورور اسد وارث ژوند کوي.

اسد وارث خان راته وويل: "مونږ ته ويل شوي دي، چې نيکونه مو په نولسمې پېړۍ کې له غزني څخه راغلي او موږ خليل زي پښتانه يو."

د وارث د کورنۍ غړي په رنګ کې ډېر سپين نه دي، خو ونې يې جګې دي. کور يې دوه برخې لري: يوه يې حجره ، چې دوې ورته "بېټهک" وايي او بله يې کور يا زنانه خانه وه. د حجرې نه بهر لويه برنډه او دننه د لوېتالار شاوخوا درې کوټې ښايي په نولسمې پېړۍ کې جوړشوي وي. هغه راته وويل، چې د ماشومتوب راهيسې يې کور په همدې شکل ليدلی دی.

په بهرنۍ برنډه کې چاپېره د کښېناستو لپاره د

ډېرې ښکلې چوکۍ او ددې درې خواو ته پورې وې. ددې برنډې ګس لاس ته يو باغ و، چې بوټي پکې پخپله راټوکېدلي و. اسد وارث راته وويل، چې تر ډېرې مودې دا ځای بې غوره پاتې وا و اوس مو ددې صفايي پيل کړې ده.

اسد راته د خپلې کورنۍ زاړه عکسونه راوښودل، چې ځينې پکې چينجوخوړلي ول. په لوی تالار کې د هغه د پلار عکس هم و، چې په شلمې پېړۍ کې بريتنانيې ته سبق لپپاره تللی و.

کله چې زه ورسره کور(زنان خانې) ته ننوتم، نو بهر په کوځه کې يې نارې کړې، چې مونږ درځو. راته يې وويل چې " دا زموږ رواج دی، چې که په کور کې څوک پردۍ ښځه ناسته وي، چې يوې ډډې ته شي". د کور دننه په برنډو کې د لرګي لوی خو ټيټ تختونه او د سرو پايو ښکلې کټونه ول، چې بالښتونه وبانديې ايښي ول. په دېوالونو توري او ډالونه ځوړند ول او د برنډې د يوې څنډې نه د خوب کوټو ته لاره تللې وه. د اسد خاله هغه وخت د ماسپښين لمونځ کاوه.

اسد وارث راته وويل: " زموږ نيکونه د مغل باچا محمد شاه پر وخت د غزني نه هند ته راغلي ول، هاغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وخت د راجپوت د داړه مارانو د مخنيوي لپاره يو پوځ جوړ کړی و. وروسته بيا دوی ته د مغلو او انگرېزانو له خوا دا زمکې ورکړی شوې. په اصل کې زموږ زمکې سهسرام ته نږدې په بهبهوه نومې ځای کې دي او په پرگنه کې مو رياست و. سره له دې چې حکومت په زرعي اصلاحاتو کې رانه زموږ ډېرې زمکې واخيستې، خو د خدای په فضل اوس هم کافي زمکې را پاتې دي. زما پلار له دې ځايه د پارليمان غړی انتخاب شوی و".

د جگدېش پور زمکه ښېرازه او شنه ده او خلک يې په کر کرونده ژوند کوي. په نولسمې پېړۍ کې د مغلو سلطنت کمزوری شوی و او په هره سيمه کې بې امنيتي وه، په دې لاره به چې د حکومت د ماليو راټولوونکي تېرېدل، نو د غلو او ډاکوانو له لاسه به لوټل کېدل. ځينو ښې منظمې ډلې لرلې، چې د سياسي ځواکونو لپاره به يې هم دا کار کاوه. په دوی کې يو راجپوت بابو کنور سنگهـ هم و، چې وروسته يې بيا له انگرېزانو سره ډغرې وهلې.

جگدېش پور يو له هغو کليو څخه و، چې بنگال ته تلونکې لويې لارې ته نږدې پروت و. ښايي د وارث

کورنۍ په څېر ځيني نورې پښتنې کورنۍ هغه وخت دلته مېشت کړی شوې وي، چې د لارې د امنيت وساتي. تر ۱۸۵۷ م پورې دې خلکو د لارې ساتنه کوله او مغلو ته يې کاروانونه خوندي تېرول، چې ددې په بدل کې ورته جاگيرونه ورکړې شول.

کله چې د انگرېزانو نه د خپلواکۍ لپاره پاڅون (غدر) وشو، نو عامو خلکو د انگرېز پر ضد وسله راواخيسته او ددې سيمې پښتانه هم په دوو ډلو ووېشل شول. يوه هغه وه، چې د انگرېزانو پر ضد جنگېدل او دوی له بابو کنور پرتاپ سنگهـ سره مل شول، نورو د بيا د انگرېز متې مضبوطې کړې.

يو ځل بابو کنور سنگه د يو پښتون په کور کې پناه واخيسته او کله چې انگرېزانو کور محاصره کړ، نو د هغه کونډې اسلحه راواخيسته او پخپله د جنگ لپاره له کوره راوتله. ځايي خلک دا کيسه ډېر په جوش او خوند کوي، دا مېرمنه حاجي بېگم نومېده، خو معلومه نه ده چې د کوم قام وه؟.

په پټنې کې مې د اسد وارث خان د مشر ورور اقبال په کور کې دده او د کورنۍ خبرې واورېدې. د دوی د کورنۍ ټول سړي په ښې غوږ کې د سرو زرو

(c) ketabton.com: The Digital Library

والې اچوي. ده باور لاره، چې د پوځ جنرالانو به دا په غوږ کوله او له هم هغه وخته له دوی سره دا روایت پاتې دی. اوس ددی خبرې پخلی ممکن نه دې. د وارث کورنۍ ټول سړي شپږ فټه قد لري. د اقبال دوه زامن او دوه لوڼه دي. ، جلال او بلال، راحیل او افرین. دده کونړه خور در غزني له خپل واده کړي زوی سره د دې لوی کور په بره پوړ کې اوسېږي.

در غزني د شپېتو کالو ده او د سپین رنګ او نیلا سترګو له کبله نازکه ګوډۍ ښکاري. هغې راته د خپل کورني روایاتو په اړه وویل، چې اوس هم ساتل شوي دي.

دوی سخت مذهبي خلک دي، خو که د واده لپاره که څوک دده لور غواړي، نو دی یې د شجرې پلټنه ضرور ګڼي. د خپلې کورنۍ شجره یې ساتلې او هېڅوک پکې ګوتې نشي وهلې.

د واده خواست د هلک د کورنۍ له خوا کېږي او د جهېز (پسول) غوښتنه هېڅ نه کېږي، که د جینۍ کورنۍ مالداره هم وي، د جینۍ کور د مهر غوښتنه کوي او که هر څومره مهر ټاکل شوی وي، د نکاح پر وخت به د جینۍ پلار ته هرومرو د سرو زرو دوه

سیکې د سپینو زرو په تال کې ورکول کېږي. د نورو زمکو او پېسو غوښتنه نه کیږي.

در غزني راته وویل، د واده پر وخت ناوې ته اوربل جوړوي او کله چې د مور پلار له کوره وځي، نو په ډولۍ ورته وریجې او سیکې شیندي. د ماشوم د زېږیدو پر مهال دوی ډزې کوي، څلور ډزې د هلک لپاره او درې د جینۍ لپاره.. په کلیو کې پښتانه اسلحه هم لري، چې د هغې سند ورسره وي. د شپې ښکار کوي په واده او نورو موقعو ډزې هم کوي.

اقبال خان راته وویل، چې په امام ګنج کې پښتانه ډېر شتمن نه دي، خو ځینې دودونه یې پخواني دي. د اقبال وارث له کورنۍ سره خبرو پر وخت دده کشره لور افرین هم ناسته وه، چې د شلو یویشتو کالو وه. د مشرانو په خبرو کې یو څه ځنډ راغی، نو هغې وویل: " اوس خو دویم نمبر پښتانه هم ډېر شوي دي" ما ترې ددې خبرې سپیناوی وغوښت، نو وېې ویل: "ځینې کسان پښتانه نه وي خو له خپل نوم سره خان لیکي" بیا یې مثالونه راکړل، چې د هندي فلمونو نامتو ستوری عامر خان اصل پښتون او ددوی خپل

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی او پخپل کورني البم کې يې راته د هغه عکس هم راښکاره کړو.

راته يې وويل: "دا نور اپکټران، سلمان خان او شاه رخ خان خو پښتانه نه دي او له خپل نوم سره خان ليکي." ما ترې پوښتنه وکړه چې په دې کې د هغې څه اعتراض دی؟ نو راته يې وويل:" دا غلطه خبره ده، نور خلک پرې دوکه کېږي، زمونږ کور ته يو هندو راتلو چې څه موده وړاندې يې زما د پلار په لاس اسلام قبول کړو او نوم يې هم بدل کړو. اوس هغه سړی له خپل نوم سره "خان" ليکي".

د افرين په دې خبرو يې مشرانو ورته څه ونه ويل، خو اقبال وارث وويل چې د بهار مسلمانان ځان مظلوم احساسوي، دلته پښتنو د ظالم پر ضد توره رااخيستې ده، نو کېدای شي دوی يو ښه شناخت غواړي او خان يوه ښه مانا ورکوي.

دګيا او سهسرام په پنځوس کلوميټرۍ کې د جهان اباد کلی دی. پروفېسر محمود عالم د ملک کورنۍ نه دی او هلته په کلو کې يې د پښتنو د ژوند يو څرک راښکاره کړو. هلته د شمشېر زنۍ او کشتي (غېږې

لوبه) اوس هم کېږي. دلته پښتانه سني عقيده لري، خو د محرم په لسمه جلوس وباسي او تعزيه وړي. د محمود عالم په کورنۍ کې د ودونو په موقع ډېر پخواني دودونه تر ډېره وخته عملي کېدل، خو اوس يې ورو ورو د نوې زمانې او د هندوانو رسمونه خپل کړي دي، ان تر دې چې د واده په موقع هلک ناوې ته په وېښتو کې سيندور(سور رنګ) هم لګوي.

بيا هم د کلو ژوند دومره نه دی بدل شوی. په جهان اباد کې د واده نه دوه يا درې ورځې وړاندې د ناوې د خور مېړه د سپېده چاودې نه وړاندې يوه توره په لاس د کلي کوڅې ته راوځي، ده سره د ناوې خوېندې او نورې نا واده جينکۍ چې يو منګې ورسره وي هغه کوهي (څاه) ته ورځي، چې تر ټولو خوږې اوبه لري. هلته دا سړی د کوهي نه اوبه راباسي او جينکو ته منګي ورډکوي. د تورې په سر يوه مڼه يا د خوږو ټوټه ددې نښه وي، چې دا د جنګ لپاره نه ده راوېستل شوې. په هغه ماپښين د ناوې د کور په انګڼ کې يوه لوړه چوکۍ ږدي او ناوې بهر ته راباسي. بيا مېړوښې ښځې د منګي په اوبو د ناوې وېښته مينځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بهار د پښتنو په هر واده کې يو څودوديزه سندرې ارو مرو ويل کېږي. يوه سندره داسې ده: "ياد کرو کهوم" پروفېسر عالم وايي، چې دا سندره په اصل کې " ياد کرو قوم" ده يعني "خپل قام ياد وساته".

د واده د ډوډۍ لپاره ټول کلي خبروي او ددې لپاره د کلي ډم په لوی مېدان کې نغاره ډنګوي. د واده ډوډۍ يوه شپه وړاندې په پخولو پېل کېږي. ددې لپاره په زمکې کې څو کندې جوړوي او اورونه پکې بلوي. د غوښې لويې لويې ټوټې د خاورو په لويو کټويو کې ټوله شپه پخېږي. په بله ورځ هم هلته په تناره خمبيره ډوډۍ پخوي او له غوښې سره يوځای يې مېلمنو ته ورکوي. پخوا به يې ودونو کې داسې وريجې پخولې، چې وچه مېوه به يې لرله لکه بادام، غوزان او کشمش خو اوس دا شيان ګران دي او نه موندل کېږي، نو په وريجو کې شنه چنه (نخود) ګډوي او داسې وريجو ته کبولي (کابلي) وايي.

دوی ډوډۍ خمبيره کړي، بيا غټې پېړې جوړې کړي او په تبۍ يې کېږدي، چې لږه کلکه شي نو په اور يې وريتوي. وروسته يې د غوښې له ښوروا سره

خوري. دوی غوښه هسې هم ډېره خوري او د پلاو نه علاوه چلاو هم پخوي، روغني ډوډۍ په خاصو موقعو پخوي.

د بهار يو بل پوځي مشر چې د دوی په ځايي ژبه کې په سندرو لمانځل کېږي، د ملک ابراهيم د بيا (بيو) په نوم شهرت لري. پروفېسر عالم راته يوه بېلګه راکړه. وايي: "پچهم سې ملک ببو ايې، سوي لاې سانګ لاې" (د لوېديځ لوري نه ملک بيو راغی، ستن او تاريې راته راوړل)

دی په **١٣٣٩** ميلادي کال کې د افغانستان له غزني څخه هند ته راغلی او د سلطان محمد بن تغلق د پوځ يو جنرال و. ځينې تاريخونه وايي، چې د ملک لقب بيا ده ته سلطان تغلق له خوا ورکړی شوی و. وروسته دی د بهار والي وټاکل شو. دده مقبره د بهار شريف په يوې غونډۍ جوړه ده او دلته يې خلک هم هاغسې ګڼي او د نورو صوفيانو په څير يې لمانځي. د ملک بيو په اړه څېړنې نه دي شوي او د ځايي خلکو له خوا هره کيسه د منلو وړ نه وي.

په بهار کې ددې صوفيانو او د سور کورنۍ د مقبرو له کبله هغه خلک، چې ځانونه پښتانه ګڼي

(c) ketabton.com: The Digital Library

وايي چې د دوی مشران له غزني ورغلي ول. داسې ښکاري چې له دې نوم سره د پخواني عظمت د تړاو له کبله خلکو ته ددې يادونه اسانه ده. دويمه دا چې د بېوزلۍ او د غربت له کبله عام خلک د خپل راتلونکي په اړه اندېښمن وي او د دوی لپاره ارزان او اسان ځای کور ته نږدې نامتو زيارت وي، چې دوی پرې عقيده لري.

ددې ثبوت د پټنې د ځينو کوڅو نومونه ول، چې هلته د او سيدونکي قام په نوم يادېږي لکه لودي کټړه او لواني ټولنه. په هر يو محلت کې يو زيارت شته او د پښتنو نورې کوڅې د دوی د پيرانو په نوم شهرت لري، لکه پير باهورمحله. د دې پير په اړه وايي، چې دی له شاه ارزاني سره يو ځای راغلی و. شاه تکه، بتاو گنج، (بتاو شاه يا کوهي ته وايي)، کچي او پکي درگاه (کچه او پاخه زيارتونه) چې دا ټول هم د گنگا پر غاړه پراته دي، دلته او سيدونکي ډېر شتمن نه دي، خو ځينې روايات يې اوس هم ساتلي دي. په کورونو کې د مېلمه د هرکلي پر وخت ورته خوشبوي (عطر) لگوي. د مېلمنو لاسونه په چېلمچي کې مينځي او تر خپله وسه يې د مېلمه پالنې دود په ځای

ساتلی دی.

له دې عقيدې سره سره د عامو زيارتونو وضع ښه نه ښکاري. پخپله د ارزاني د مزار چارچاپېره د په گرځيدو اندازه کېږي، چې هر کال دده د عرس په موقع دلته په زرگونو خلک راټولېږي او دکانداري کوي. ډېری خلک ورته چنده (شکرانه) هم ورکوي. که ددې پېسو څلورمه برخه هم ددې د رڼگو د ېوالونو په سمولو او يا دلته د ونو په کرلو ولگول شي، نو د بهار شريف د زيارت په ښېر به شي.

شاه حسين راته د خپلو مشکلاتو او د ځينو مجبوريو خبره وکړه، ولې زيات تفصيل يې راته ښرگند نه کړو.

په بهار کې د پښتو ژبې ويونکيو شمېره لږه ده، هغه چې اوس د افغانستان نه پټنې ته ځي راځي د پېسو په کاروبار يا د وچې مېوې په تجارت بوخت دي. يو څو پکې ډېر شتمن دي، خو تعليم يې نه دی کړی. خلکو ته په پور پېسې ورکوي او بيا يې له سود سره يو ځای ترې اخلي. خبر نه دي، چې دلته د پښتنو د تېر عظمت نښې اوس په څه حال دي؟.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماخذونه

د بهار د سیمې یو شمیروګړي

یادونه او مننه

په بهار کې د ځیرنو لپاره د جواهر لال نهرو پوهنتون کې د افغانستان استاد عبدالخالق رشید او د ډاکټر اخلاق انصاري، د شاه ارزاني د درګاه متولي پروفیسر شاه حسین احمد، د ارزاني د مدرسې طالبانو، د پټنې د پوهنتون پروفیسر طلحه برق او یو شمیرنورو استادانو، د خدابخش کتابتون مشر، د سهسرام پروفیسر شفق یوسفزي د جګدیش پور وارث کورنۍ او نورو پښتنو نه مننه کووم. په سهسرام کې د منا سنګه راجپوت هم مننه چې کله د شیر شاه سوري مقبرې ته مخامخ زما کیمره بنده شوه نو ده راته پخپل کیمرې عکسونه واخستل او راپسې یې راوړل.

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library